

ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ (Ι).

Γ'.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.

§ 1. Τὰ βιβλία.

Ἡ ἀόριστος αὐτὴ ἔκφρασις : ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, ἀόριστος ὡς καὶ τὸ ἐπάγγελμα ὅπερ σημαίνει, δὲν ἔχει ἴδιον ὅρον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸ γαλλικὸν *homme de lettres* μεταφράζεται ὅτε μὲν διὰ τῆς λέξεως συγγραφεὺς, ὅτε δὲ διὰ τῆς λόγιος· ἀμφότεροι ὅμως οἱ ὅροι οὗτοι εἰσὶν ἀκατάλληλοι καὶ πεφυσημένοι, μὴ σημαίνοντες τὴν διὰ τῶν λέξεων *homme de lettres* ἐκφραζομένην ἰδέαν, ἄνθρωπον δηλαδὴ ζῶντα ἀπὸ τοῦ καλάμου του.

Ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων σπανίως ἀπαντᾷται ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ τύπον· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔχει ἄλλην τὴν κυρίαν αὐτοῦ ἀσχολίαν· ὅσάκις δὲν ἦνε ὑπάλληλος, δικηγόρος, στρατιωτικὸς, ἰατρὸς ἢ ἄλλος τις δημόσιος λειτουργός, εἶνε ἀναποφεύκτως καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων ἦτο ἀναγκαίως διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ μόνον ἀνοιχτὸν εἰς αὐτὸν στάδιον. Ἡ σπουδὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀπετέλει τὴν βάσιν τῆς παιδείας καθ' ὅλην τὴν δούλην ἐποχὴν, καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν ἦτο ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα· οἱ ἔχοντες κλίσιν πρὸς τὰ γράμματα ἐνηγκαλίζοντο

(1) Ὅδε Ἑθ. Ἡμ. τοῦ 1864.

αὐτὸ τὸ στάδιον, ὅπερ προσέφερεν αὐτοῖς ἔντιμα μέσα τοῦ ζῆν καὶ ἀφορμὴν προσφιλοῦς εἰς τὸ πνεῦμά των ἀσχολήσεως.

Ἄμα ὁ ἐλληνικοδιδάσκαλος λόγιος καθιστῶν τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ, ἡσφάλιζε καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὴν τύπωσιν. Φίλος τις τῶν γραμμάτων, ὅτε ἔμπορος, ὅτε πατριάρχης τις ἢ ἀνώτερος ὑπάλληλος, ἀπεδέχετο τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ συγγράμματος, καὶ τὸ βιβλίον ἐδημοσιεύετο ὑπὸ τὴν αἰγίδα του, οὐδὲν τοῦ συγγραφέως δαπανῶντος. Ἐνίοτε ἐδημοσιεύετο ἡ βίβλος διὰ συνδρομῶν μετ' ἴσης ἐπιτυχίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχον ἐξ ἐπαγγέλματος ἐκδόται, ὁ δὲ Μαικήνας διένεμε δωρεὰν τ' ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου ἢ κατέλειπε τὴν πώλησιν εἰς τὸν συγγραφέα. Σήμερον ὑπάρχουσιν ἐκδόται· εἰς αὐτῶν ἦτο ἀπλοῦς στοιχειοθέτης κατὰ τὸ 1834, μετὰ 22 δ' ἔτη ἀπέθανε καταλιπὼν ἐνὸς ἑκατομμυρίου περιουσίαν· ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἐκδόται εἶνε οἱ μεγάλοι, καὶ οἱ συγγραφεῖς οἱ μικροὶ ἱχθῦς.

Ὁμολογητέον ἐν τούτοις ὅτι τὰ βιβλία δὲν ἐξοδεύονται μετὰ μεγάλης εὐκολίας· μόνον τὰ κλασσικὰ πωλοῦνται ὡς ψωμί, ὡς συνήθως ἐν Ἑλλάδι λέγεται, ἀφ' οὗ ὁμῶς καὶ ταῦτα ἐγκριθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς· τῶν καθ' αὐτὸ σχολειακῶν βιβλίων ἔπονται τὰ διδακτικὰ, οἷον λεξικά, νομικά, ἱατρικά, καὶ ἐν γένει βιβλία, ἅτινα ἀναγνωσθέντα ἄπαξ δὲν γίνονται νεκρὸν κεφάλαιον, ὡς ἄνθρωπός τις τῶν γραμμάτων μ' ἔλεγε ποτε. Τὰ ἐκτὸς τοῦ κύκλου τούτου φιλολογικὰ προϊόντα δυσκόλως εὐρίσκουσιν ἐκδότην· οἱ συγγραφεῖς τῶν λοιπῶν καταφεύγουσιν ἀναγκαίως εἰς συνδρομάς, οἱ δὲ φίλοι των εἶνε οἱ ἀναγκαῖοι εἰσπράκτορες τοῦ φόρου τούτου τῆς παρὰ τῶν ἐκδοτῶν ἐπιβαλλομένης φορολογίας. Οἱ συγγραφεῖς στρατολογοῦσι πολλάκις ἐπιτηδείως καὶ τοὺς ὑπουργοὺς αὐ-

τούς μεταξύ τῶν συλλογέων των, οἵτινες δι' ἐγκυκλίου προσκαλοῦσι τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ὑπαλλήλους νὰ καταγράψωσιν ὅ,τι πλείονας συνδρομητὰς εἰς τὸ προστατευόμενον σύγγραμμα. Πρῶτον δὲ πάντοτε μεταξύ τῶν τοιούτων φροντιστῶν καταλέγουσιν οἱ συγγραφεῖς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργόν, ὅστις, οἷος δὴ ποτ' ἂν ᾖ, οὐδέποτε τολμᾷ ν' ἀποποιηθῇ τὴν τοιαύτην τιμὴν. Ἡ συστατικὴ ἐγκύκλιος, πομπωδῶς συντεταγμένη καὶ λιθογραφημένη εἰς τὸ βασιλικὸν τυπογραφεῖον, στέλλεται πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐξωτερικοὺς πράκτορας τῆς Ἑλλάδος· ὁ δὲ συγγραφεὺς ὑποκλίνει εὐχαριστῶν καὶ ἀναμένει τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀγγελιῶν του. Ἐν τούτοις αἱ ἀγγελίαι δὲν ἐπανερχονται ἢ ἐπανερχονται οἷαι ἀνεχώρησαν. Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ ἐξηγήσεις, ἀκούει δὲ εἰς ἀπάντησιν, ὅτι οἱ πρόξενοι γράφουσιν ὅτι οἱ καιροὶ εἶνε λίαν δύσκολοι, ὅτι οὐδὲν κατώρθωσαν, ὅτι πάντες εἰς οὓς ἐπρότειναν τὴν ἀγγελίαν ἡρνήθησαν νὰ ὑπογράψωσι, κ. τ. λ. ὁ συγγραφεὺς ὑποχωρεῖ, λυπούμενος, ἐννοεῖται διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ὑπολογισμῶν του, εὐγνωμονῶν ὁμῶς πάντοτε θερμότατα πρὸς τὸν ὑπουργόν. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος! ἂν ἐδύνατο ν' ἀναδιφήσῃ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου, ἤθελεν ἀπαντήσῃ τὸ πρωτόγραφον ἐγκυκλίου πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ πράκτορας τῆς Ἑλλάδος τοιούτου τινὸς περιεχομένου· « Συγγραφεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀξιότιμοι μᾶς παρακαλοῦσιν ἐπανελημμένως νὰ συστήσωμεν τὰς περὶ συνδρομῶν εἰς τὰ συγγράμματά των ἀγγελίας αὐτῶν· ἀναγκαζόμεθα πολλάκις ἄκοντες νὰ εἰσακούσωμεν τῆς αἰτήσεώς των, καὶ σᾶς εἰδοποιοῦμεν περὶ τούτου ἵνα ἐνεργῇτε ἐν περιστάσει συμφώνως πρὸς ταῦτα... » Ἄν ὁ ὑπουργὸς πραγματικῶς ἐνδιαφέρεται εἰς τὴν δημοσίευσιν συγγράμματός τινος, τότε προβαίνουσιν αἱ συνδρομαὶ ἀξιόλογα.

Ἐν τούτοις παρ' ὅλας τὰς δυσκολίας κατορθοῦ τέλος ὁ συγγραφεὺς ἐκδότης νὰ δημοσιεύσῃ τὸ βιβλίον του· τότε ὅμως ἀρχίζουν ἄλλα μαρτύρια : οἱ μὴ θέλοντες νὰ πληρώσωσι συνδρομηταὶ, καὶ οἱ φίλοι οἵτινες τὸν νεκρὸν προσποιηθέντες καθ' ὅλην τὴν περὶ συνδρομητῶν στρατείαν τοῦ συγγραφέως ἀνίστανται ἤδη καὶ ἀπαιτοῦσιν, ἐπιτακτικῶς πολλάκις, νὰ τοῖς ἀποσταλῇ (δωρεὰν ἐννοεῖται) ἐν ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματος. Νομίζουσι μάλιστα ὅτι σᾶς τιμῶσι διὰ τῆς τοιαύτης τῶν αἰτήσεως. Ἄν δὲ ἀπαλλαγῇτε αὐτῶν ὑφ' οἵανδ' ἥποτε πρόφασιν, ἐπαναλαμβάνουσι καὶ πάλιν, οὐδέποτε ἀποθαρρυνόμενοι, τὰς ἀπαιτήσεις τῶν. Ἐνθυμοῦμαι συγγραφέα τινὰ, ὅστις μοὶ διηγεῖτο ὅτι, εἰπὼν πρὸς τινὰ τῶν τοιούτων ἀπαιτητῶν ὅτι οὐδὲν πλέον ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματός του τῷ ὑπελείπετο, ἤκουσε τὴν ἀτάραχον παρ' ἐκείνου ἀπάντησιν. — Ἀλλὰ θὰ ἐφύλαξες πάντοτε δι' ἰδίαν σου χρῆσιν ἐν ἀντίτυπον· δάνεισέ με το! — Τὸ ἔχω εἰς τὸν βιβλιοδέτην. — Καλὰ, λοιπὸν περιμένω μέχρις οὗ δεθῇ. — καὶ μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας τῷ ἔγραψε νὰ τοῦ δανείσῃ (γρ. χαρίσῃ) τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον. Τὸ μόνον δυνατὸν δίλημμα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶνε, ἢ νὰ χάσῃ τις ἐν ἀντίτυπον δαπανηροτάτου συγγράμματος, ἢ νὰ κερδήσῃ ἓνα ἐχθρόν.

Ἡ Ἀνατολὴ εἶνε ἡ μεγίστη ἀγορὰ τῶν Ἑλλήνων βιβλιοπωλῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἀποστέλλει κατ' ἔτος εἰς Τουρκίαν δύο ἑκατομμυρίων φράγκων βιβλία καὶ ἤθελε πωλεῖ διπλάσια ἂν ἡ τυποκλοπία δὲν ᾔητο θριαμβευτικῶς ἐγκατεστημένη ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνῃ, Θεσσαλονίκῃ καὶ ἄλλαχοῦ. Ἡ φιλαναγνωσία εἶνε λίαν διακεχυμένη ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, πλὴν δὲν τολμῶ νὰ βεβαιώσω ἂν εἴν' ἐπίσης καὶ εἰς τὸ κέντρον αὐτὸ τῆς παραγωγῆς· ὅπως δ' ἥποτε ὅμως αἱ πτωχαὶ κλάσεις ἀναγιγνώσκουσι μᾶλλον

τῶν εὐπόρων, καὶ ὅσον ἀκριβώτερος εἶνε ὁ οἶνος, ὡς μ' ἔλεγε Ἀθηναῖός τις βιβλιοπώλης, τόσον περισσότερον ἀναγιγνώσκει ὁ λαός. Τὰ πρωτοβάθμια καὶ δευτεροβάθμια παρθεναγωγεῖα ἠύξησαν ἐπαισθητῶς τὴν κατανάλωσιν τῆς διανοητικῆς παραγωγῆς. Αἱ γυναῖκες τῆς νέας γενεᾶς καὶ ἰδίως αἱ τῶν κατωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας ἀναγινώσκουσι σχετικῶς μᾶλλον τῶν ἀνδρῶν.

Δύο τινὰ δύναται τις νὰ μεμφθῇ τῶν ἐλληνικῶν διανοητικῶν προϊόντων, 1^{ον}, ὅτι ἡ τιμὴ τῶν εἶνε μεγάλη, διπλῇ καὶ πολλάκις τετραπλῇ τῆς τῶν γαλλικῶν βιβλίων καὶ 2^{ον} ὅτι ἡ ποιότης τῶν εἶνε συχνάκις κακὴ. Ἡ μεγάλη τιμὴ συνεπφέρει τὴν εἰς μικρὸν ἀριθμὸν ἀντιτύπων ἑκδόσιν τῶν βιβλίων. Οἱ ἐκδότης τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἐνόησαν ὅτι ἡ εὐθηνία σύρει τὸν ἀγοραστὴν, αὐξάνει τὴν κατανάλωσιν, καὶ ἐπομένως καὶ τὴν παραγωγὴν. Καίτοι ὅμως ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων εἶνε, ὡς εἵπομεν, μεγάλη, τὸ περιεχόμενόν τῶν εἶνε οὐχ ἥττον κακόν, καὶ ὅσον χαμηλότερον μεταξὺ τοῦ λαοῦ καταβαίνει, τοσοῦτον χειρότερον γίνεται. Ἐδῶ δυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οὐδέποτε ἐγένετο σκέψις, ὅποιον ἰσχυρὸν ὄργανον δημώδους διδασκαλίας εἶνε τὸ ἡμερολόγιον. Τὸ ἡμερολόγιον εἶνε εἰς τὰς χεῖρας ὅλων, πτωχοῦ καὶ πλουσίου, ἀστοῦ καὶ ἀγρότου· εἶνε ὅμως πρὸ πάντων τὸ κατ' ἐξοχὴν βιβλίον τοῦ λαοῦ. Τὸ ἀναγιγνώσκει μετ' ἀπληστίας, ἵνα μάθῃ τί τοῦ φέρει τὸ νέον ἔτος, γάμους, θανάτους, καλὸν ἢ κακὸν καιρὸν, καὶ ὅταν ἀργῇ τέρπει δι' αὐτοῦ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του. Τὸ ἡμερολόγιον εἶνε τὸ πρῶτον βιβλίον, ὅπερ λαμβάνουσι τὰ παιδία ἀνὰ χεῖρας· εἶνε ὁ ἔμπιστος τῆς νεάνιδος, ἥτις ἀναζητεῖ ἐν αὐτῷ τὰς ἡμέρας τῆς ἀπὸ τοῦ σχολείου ἐξόδου της, εἶνε ὁ σύντροφος τῆς νέας μητρὸς ὑπολογιζούσης δι' αὐτοῦ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀπόντος συζύγου της. Τὸ ἡμερο-

λόγιον ἡδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ ἐν Ἑλλάδι καθήκοντα διδασκάλου ἠθικοποιοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀποστόλου· δυστυχῶς ὅμως τὰ ἡμερολόγια της εἶνε ἀνοστοτέρα ἔτι ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ αἱ δὲν αὐξάνωσι τὰς λυπηρὰς προλήψεις τῶν κατωτέρων κλάσεων, ἀναντιρρήτως ὅμως τὰς ὑποτρέφουσι. Τὴν αἰτίαν τούτου εἶχον πάντοτε ἀποδώσει εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν συντακτῶν των, ὥστε μετ' ἀπορίας μου ἤκουσα κατόπιν ὅτι ἐκδότης τις τῶν Ἀθηνῶν, πρὸ μικροῦ ἀποβιώσας, ὁ κύριος Κορομηλάς, ἐνεπιστεύετο τὴν σύνταξιν τῶν ἡμερολογίων του εἰς δύο τῶν μᾶλλον διακεκριμένων λογίων τῶν Ἀθηνῶν, οἵτινες ὅμως δυστυχῶς ἐθεώρησαν τὴν τοιαύτην ἐργασίαν ἀπλὴν ἀργυρολογικὴν ἀσχόλησιν.

Τὸ ἡμερολόγιον τῶν ἐλληνικῶν τυπογραφείων τῆς Βενετίας, καίτοι κατὰ πολλὰ ἑλλειπές, εἶνε οὐχ ἥττον καλλίτερον τοῦ πρὸς τῶν Ἀθηναίων ἐκδοτῶν δημοσιευομένου. Αἱ ἐλληνικαὶ τυπογραφίαι τῆς πόλεως τῶν Δογῶν ἀπολαύουσιν εἰδους τινὸς μονοπωλίου διὰ τὴν ἑκδοσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Γνωστὸν ὅτι ἐπὶ δημοκρατίας ἀποικία ἐλληνικὴ ἦνθαι ἐν Βενετία (1), ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὸ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπόριον ἐνεργοῦσα. Σήμερον δὲν εἶνε πλέον αὕτη ἢ ἡ δευτερεύουσα τῆς ἐν Τεργέστη ἐλληνικῆς ἀποικίας. Εὐδαιμονοῦσα τότε κατέστησε σχολεῖα καὶ τυπογραφίας, ἐν αἷς τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τῶν ἐλληνικῶν συγγραμμάτων ἐξετυπώθησαν (2). Τινὰ τῶν τυπογραφείων ἐκείνων ὑπάρχουσιν ἔτι, δὲν ἐκτυποῦσιν ὅμως πλέον

(1) Τὸ 1577 παρώκουν ἐν Βενετία 4,000 Ἕλληνες. Βλ. *Sulla colonia greca orientale stabilita in Venezia*, cenni di Gio. Veludo, Βενετία, 1847.

(2) Β. Κατάλογον τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι καθιέρωσως τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος παρ' Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἢ νέαν ἑλλ. γλῶσσαν τυπωθέντων βιβλίων ὑπὸ Ἀνδρ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ, Ἀθήνησι 1854 καὶ 1856.

ἡ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, καὶ αἱ σημεριναὶ δ' αὐταὶ δημοσιεύσεις τῶν φαίνονται μᾶλλον ἀκριβεῖς ἀνατυπώσεις τῶν πρώτων ἐκδόσεων τοῦ 16 καὶ 17^{ου} αἰῶνος ἢ ἀναδημοσιεύσεις· τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα πανάρχαια, στρογγύλα, ἄκομψα, ἄραια καὶ μεγαλοπρεπῆ γράμματα ἀναφαίνονται καὶ ἐν αὐταῖς, μὴ καταπατοῦντα, μήτε συνωθοῦντα ἄλληλα, ὡς οἱ χαρακτῆρες τῶν νέων βιβλίων· ἡ αὐτὴ μελάνη μαύρη ὡς τὸ πτερόν τοῦ κόρακος ἢ ἀνοικτὴ ἐρυθρὰ ὡς μαΐου ῥόδον. Ὁ αὐτὸς ὑποκίτρινος χάρτης, καλῶς ἐψημένος, δυνατὸς μὴ σχιζόμενος ἐκ τῆς χρήσεως, μήτε τὴν ὄρασιν κουράζων. Τὸ αὐτὸ τέλος δέσιμον εἰς ξύλον ἐνδυμένον μὲ μελανὸν μαροκῖνον, μὲ στερεὰ χαλκᾶ ζύγωθρα καὶ μὲ τὸν ἐσταυρωμένον ἀντὶ παντὸς ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐ' ἀθηναϊκὰ τυπογραφεῖα δὲν δύνανται ν' ἀνταγωνισθῶσι πρὸς τὰ τῆς Βενετίας. Ὁ τυπογραφικός των χάρτης, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, εἶνε κακίστης ποιότητος. « Βάλε κακὸ χαρτὶ, μ' ἔλεγε εἰς Ἀθηναῖος ἐκδότης, διὰ νὰ χαλάσῃ γρήγορα τὸ βιβλίον. » Ἡ μελάνη των εἶνε κατωτέρα τῆς βενετικῆς, καὶ ἡ ἀγορὰ χαρακτῆρων ὁμοίων πρὸς τοὺς τῆς Βενετίας ἤθελεν ἀποδοῆ λίαν ἐπιζήμιος, καθόσον τοιοῦτοι χαρακτῆρες θὰ ἦσαν ἄχρηστοι πρὸς οἷονδῆποτε ἄλλον σκοπόν. Ἐκτύπωσης δὲ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ὑπὸ ἄλλην μορφήν ἔθελεν εἶσθαι λίαν τολμηρὰ ἐπιχείρησις. Ὁ Ἕλλην πιστῶς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος ἐπόμενος ἤθελεν ἴσως ἐκλάβει αὐτὴν ὡς ἐπικίνδυνον νεωτερισμὸν ἢ ἀπόπειράν τινα καθολικοῦ ἢ προτεσταντικοῦ προσηλυτισμοῦ. Τὸ ἐκ τῶν βενετικῶν πιεστηρίων ἐξελθὼν βιβλίον ἐγένετο δεκτὸν καὶ ἐνεκρίθη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων· ἡ ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς συνηθείας καθιερωθεῖσα αὐτὴ ἔκδοσις παρέχει εἰς τὸν Ἕλληνα λαὸν ὅσα οὐδεμία ἄλλη ἐχέγγυα, ἄλλως τε τίς δύναται νὰ πολεμήσῃ τὴν συνήθειαν; Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ἄλλαν-

θάστως ὅτι τὰ βενετικὰ τυπογραφεῖα θέλουσιν ἐπὶ μακρὸν ἔτι διατηρήσει τὸ μονοπώλιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων.

Ἐξ ὧν αὐτῶν τῶν βιβλίων ἡ Σύνοψις πωλεῖται περισσότερον καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ μέσου τοῦ πραγματευτοῦ. Ὁ πραγματευτὴς τῶν βιβλίων ὀνομάζεται γέρων· πωλεῖ ἐπίσης κομβολόγια, εἰκόνας, ἀλφαριθτήρια, ἡμερολόγια καὶ τινὰ ἄλλα κόσμικώτερα ἀντικείμενα, οἷον βελόνας, κλωστήν κ. τ. λ. Δέμα δὲν ἔχει, ἀλλ' ἐνδον σάκκου σωρεύει τὰς πραγματείας του. Ὁ γέρων εἶνε πάντοτε προβεβηκώς, ἀλλὰ ῥωμαλέος ἔτι· ὅτε μὲν εἶνε μοναχὸς τις τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἀθῶνος ἢ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τότε ἐνθρονίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὸν πυλῶνα ἐκκλησίας τινός· ἄλλοτε δὲ κοινὸς τις πραγματευτὴς ἢ γεωργὸς τις ἀπεσυρμένος, τότε δὲ ἡ ἐνδυμασίᾳ του εἶνε λίαν ἀόριστος καὶ ἡ καθαριότης τοῦ λίαν ἀμφισβητήσιμος. Ὁ γέρων κοιμᾶται συχνάκις εἰς τὸ ὑπαιθρον, σταματᾷ πρὸ τοῦ τυχόντος ῥυακίου ἵνα μαλακύνῃ τὸν ξηρὸν του ἄρτον, καὶ κινεῖ πάλιν ἀδιαφορῶν πρὸς τὸν κακὸν καιρὸν καὶ τὰς κακὰς συναντήσεις. Ἄν τις ὑπολογίσῃ ὁποῖον δρόμον διατρέχουσιν οἱ πραγματευταὶ οὗτοι διερχόμενοι πολλάκις ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα καὶ μέρος τῆς Τουρκίας εἰς ἓν ἔτος, θ' ἀμφισβάλῃ ὅτι πεζὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ περιπατήσῃ τόσον πολὺ ἐντὸς τόσον μικροῦ χρόνου. Ἔτι δὲ περισσότερον θέλει τις ἐκπλαγῇ μανθάνων τὸ ἀκριβὲς ποσὸν τῶν διὰ μέσου αὐτῶν ἐνεργουμένων συναλλαγῶν. Ἀρκοῦμαι μόνον ν' ἀναφέρω ὅτι εἰς βιβλιοπώλης τῶν Ἀθηνῶν δευτέρας τάξεως ὠμολόγει ὅτι ἔκαμνε κατὰ μέσον ὄρον 4,000 φράγκων συναλλαγὰς κατ' ἔτος μεθ' ἐνὸς τῶν τοιούτων πραγματευτῶν.

Εἰς τὸν σάκκον τοῦ γέροντος εὐρίσκει τις τρία λίαν ἄρεστὰ τῷ λαῷ βιβλία, τὸν Ἑρωτόκριτον, ποίημα τοῦ 15 αἰῶνος,

γραφὴν ὑπὸ ἑλληνοῦ βενετικῆς καταγωγῆς ἐκ Κρήτης, καὶ περιγράφον μεσαιωνικὰς σκηναί, ἱππικοὺς ἀγῶνας, καὶ μάχας· τὴν Ἱστορίαν τοῦ Μπερτόλδου, μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ, καὶ τὴν Φυλλάδαν τοῦ Γαϊδάρου, ποίημα 16 σελίδων, οὗτινος ἄσεμνοί τινες σκηναὶ καταστρέφουσι τὴν ἀξίαν. Ὁ λαὸς δὲν ἔχει ἰδίαν φιλολογίαν, καθότι ὁ λόγιος τοῦ ἔθνους δὲν καταδέχθη νὰ ἐργασθῇ διὰ τὸν λαὸν· εἶνε ὅμως βέβαιον ὅτι δὲν ἐνεθάρρυνθη εἰς τοῦτο. Ἰδρύθησαν ἐν Ἀθήναις διαγωνισμοὶ ποιητικοὶ, ἀποκλεισθείσης τῆς δημοτικῆς γλώσσης, διαγωνισμοὶ βιβλίων φιλοσοφικῶν, συγκριτικῆς φιλολογίας, οὐδὲν ὅμως διαγώνισμα κατεστήθη πρὸς σύνταξιν βιβλίου τινὸς διὰ τὸν λαὸν, δηλαδὴ τὸν χωρικὸν, τὸν τεχνίτην, τὸν ναύτην. Ἄν ἐπὶ τὰς γραμμάς ταύτας πέσωσι τὰ βλέμματα πλουσίου τινὸς τέκνου τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῶν τοσούτων πάντοτε προθύμων εἰς βοήθειαν τῆς πατρίδος των, τὸν παρακαλοῦμεν νὰ λάβῃ ὑπὸ σκέψιν τὰς ταπεινὰς αὐτὰς παρατηρήσεις. Ἡ πρόσκτησις ἐνὸς καλοῦ βιβλίου διὰ τὸν λαὸν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἰδρυσιν οἰουδήποτ' ἄλλου εὐσεβοῦς ἔργου. Ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, ἐκτὸς ἐντίμων τινῶν ἐξαιρέσεων, ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε λίαν ἀριστοκράτης· ἀφ' ἧς ἡμέρας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀπέβαλε καὶ τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης ἡγεμονείαν, ἀφῆθη ρυμουλκούμενον ὑπὸ τῆς Δύσεως. Κατὰ τὴν μακρὰν αὐτὴν τεσσάρων αἰώνων περίοδον πᾶσα ἰδέα συγκινήσασα τὴν Δύσιν ἀντεκρότησε καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τὸ παρὰ τοῦ κυρίου Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ δημοσιευθὲν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον : Κατάλογος τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς Βυζαντικῆς αὐτοκρατορίας μέχρι ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ἑλλήνων εἰς τὴν ὀμιλουμένην ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν (1453-1832) μαρτυρεῖ

τὴν διανοητικὴν τῶν Ἑλλήνων δραστηριότητα ὑπὸ τὴν δουλείαν. Ἀπὸ τοῦ 1832 ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐτετραπλασιάσθη, περιέλαβε μείζονα κύκλον, ἀνέπτυε μάλιστα καὶ πρὸς ὑψηλότερα πεδία, ὅπου ὁμως δυστυχῶς ἀπεπλανήθη ἐνίοτε, καὶ κατέλιπε περιφρόνως σπουδαίας ἐργασίας εἰς χεῖρας ἀρχαρίων. Ἐχουσιν, ἐν παρδείγματι, οἱ Ἕλληνες ἐν καλὸν βιβλίον ἀναγνώσεως; Δοκίμιά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῇ εἰςὶ πάντως ἀξιέπαινα, δὲν ἔτυχον ὁμως τοῦ σκοποῦ. Τὰ Διηγήματα τοῦ κυρίου Ραγκαβῆ εἰς τρεῖς τόμους εἶνε ἴσως τὸ μόνον ἔργον δυνάμενον νὰ μνημονευθῇ.

Δὲν ἀναφέρω τὸν Γεροστάθην τοῦ κυρίου Μελά, καθότι τὸ βιβλίον αὐτὸ, καίτοι ἔχον ἀξίαν, εἶνε οὐχ ἥττον μόνον εἰς ἀνάγνωσιν παιδίων χρήσιμον. Οἱ Ἕλληνες παραμελοῦσιν ἐπίσης τὰς μεταφράσεις· ἄλλοτε, πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν οἱ διασημότεροι τῶν λογίων δὲν περιεφρόνουν τὸ ἔργον τοῦ μεταφραστοῦ. οὕτω δύναται τις νὰ μνημονεύσῃ ὠραίας μεταφράσεως τοῦ Παύλου καὶ Βιργινίας τοῦ Κ. Πικκόλου, μεταφράσεως πολλὰ καλῆς τῆς Κορίννης ὑπὸ τοῦ Κ. Σίμου, καὶ ἀξιολόγου μεταγλωττίσεως τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Ρακίνα, ὀφειλόμενης εἰς τὸν γλαφυρὸν κάλαμον τοῦ Κ. Ἰακώβου Ρίζου Ραγκαβῆ. Σήμερον αἱ καλαὶ μεταφράσεις εἰςὶ σπάνιαι, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταφράζονται ἐν Ἑλλάδι βιβλία, ἅτινα ἐν πρωτοτύπῳ ὑποκρύπτουσι καὶ τὴν ἀσχημίαν τῆς ὕλης ὑπὸ τὸ ἐπαγωγὸν τῆς μορφῆς, ἐν ᾧ ἡ μετάφρασις μόνον τὴν ἀνηθικότητά των ἀποδίδει. Μὴ λησμονήσωμεν ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν καλλιτέρων τῆς νέας Ἑλλάδος μεταφραστῶν τὸν Κ. Σκυλίτσην, συντάκτην ἐλληνικῆς ἐφημερίδος ἐν Βιέννῃ.

Ἀπαιτήσας ἀνωτέρω τὴν κατάστασιν ἀγωνίσματος πρὸς σύνταξιν βιβλίων διὰ τὸν λαόν, ἔτι μᾶλλον δικαιοῦμαι ν' ἀπαι-

τήσω τὸν ὀρισμὸν ἄθλου ἐπὶ τῷ καλλιτέρῳ βιβλίῳ ἀναγνώσεως. Βιβλιοθήκη ἐθνικῶν ἀναγνωσμάτων οὐ μόνον τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἤθελεν ὑπηρετήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἤθελεν ὀριστικώτερον μορφώσῃ, ταλαντευομένην μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ λαλουμένης ἐλληνικῆς, μεταξὺ τῆς συντάξεως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν νεωτέρων ἀφ' ἑτέρου. Ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα δὲν ἀποτελεῖ κυρίως διάφορον τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἰδίωμα, ἀλλὰ μᾶλλον εἰπεῖν ἡλικίαν ἄλλην. Ἡ μὲν ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα, πλουσιωτέρα, ἔχει περιπλοκωτέραν τὴν σύνταξιν καὶ τὴν προσωδίαν αὐτῆς, ποικιλωτέραν καὶ λεπτοφυεστέραν τὴν μορφήν, ἡ νεωτέρα δὲ γλῶσσα, ἀπλουστέρα ἐκείνης, ἀναπληροῖ ὡς πᾶσα παράγωγος γλῶσσα τὴν νευρώδη κατασκευὴν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς διὰ τοῦ εὐχερεστεροῦ μηχανισμοῦ τῆς παραθέσεως τῶν λέξεων.

Ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἐν τούτοις πολὺ ἀπέχει τοῦ ὀριστικοῦ αὐτῆς σχηματισμοῦ. Ὁ πρῶτος νομοθέτης τῆς ὑπῆρξεν ὁ Κοραΐς (1)· ὁ εὐγενὴς οὗτος ἀπόγονος τῆς γραμμῆς τῶν Λασκάρων καὶ Βησσαριώνων ἐπώκησεν ἐν Παρισίοις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος. Ἡ εὐρεΐα τοῦ παιδείας, ὁ ὑψηλὸς αὐτοῦ νοῦς καὶ ἡ μεγάλη σκηνὴ ἐφ' ἧς τὸν ἀνέπτυξε περιεποίησαν αὐτῷ εὐρωπαϊκὴν ὑπόληψιν καὶ εἰδὸς τι φιλολογικῆς ἡγεμονίας ἐπὶ τοῦ τόπου του. Ὁ διάσημος οὗτος ἐλληνιστὴς ἐσκέφθη πρῶτος ὅτι ἡ νέα γλῶσσα ἐδύνατο νὰ ὑποταχθῇ εἰς κᾶνονας. Ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς συνηθείας καθιερωμένων ἢ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περιεσωσμένων φράσεων ἐξήγαγε γλωσσικὰς ἀρχὰς ἃς ἐτακτοποίησε, συμβιβάσας τὰς ὑπαρχούσας ἀντιφάσεις. Οὕτω δὲ συνεδέετο στενῶς μετὰ τῆς γλώσσης τὸ

(1) Γεννηθεὶς ἐν Χίῳ τὸ 1748, ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τὸ 1833.

πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἐφαρμοζόμενον ἐπὶ τοῦ νεωτέρου ιδιώματος (1). Ἐκτοτε ὅμως κατελείφθη ἡ παρὰ τοῦ Κοραῆ ἀριστοτέχνως χαραχθεῖσα ὁδός. Οἱ μὲν ἠθέλησαν ν' ἀνασύρῳσιν ἀποτόμως τὴν γλῶσσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, οἱ δὲ συνεσκεύασαν σύμφυρμά τι παράλογον, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα μακαρωνισμός. Πλὴν ἔκτοτε βαδίζουσιν πάντες εἰκῇ ἐν τῷ σκότει. Ἕλληνας πολλάκις, περάνας τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς καὶ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ ἄνευ λεξικοῦ τὸν Πλούταρχον, δὲν ἐννοεῖ ἐν τούτοις συγγραφεῖς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Εἶνε τέλος καιρὸς νὰ ἐπέλθῃ συνενόησίς τις εἰς τὸν φοβερὸν αὐτὸν πύργον τῆς Βαβέλ, καὶ φρονοῦμεν ὅτι καλὰ βιβλία ἀναγνώσεως θέλουσιν ἀποτελεσματικῶς συντελέσει εἰς τὴν παγίωσιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.

§ 2. Ἐφημερίδες.

Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων πρὸς ἀνωτέρου τινὸς εἵδους μελέτης ἀνευρίσκωμεν συχνάκις καὶ εἰς τὸν δημοσιογράφον. Ἀντὶ νὰ συζητῇ περὶ τῶν ὑλικῶν τοῦ τόπου συμφερόντων, νὰ φωτίζῃ τὴν κυβέρνησιν, νὰ διευθύνῃ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ν' ἀντανακλᾷ συγχρόνως αὐτὴν, ἀποπλανᾶται ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἀπεράντους φαντασμαγορίας καὶ ἀσκόπους συζητήσεις. Ἀπειροὶ ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι ἐφημερίδες, ἀλλ' ὀλίγοι ἐξ ἐπαγγέλματος ἐφημεριδογράφοι. Οἱ δημοσιογράφοι γίνονται ἐκ τύχης πολλάκις, ἐκ περιστά-

(1) Ἄλλοι μὲν ἔγραφον μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν, ἄλλοι δὲ τὴν καθ' αὐτὸ δημώδη· τρίτοι δὲ τινες εἶχον σχηματίσει εὐτυχές τι ἐξ ἀμφοτέρων μίγμα. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκον οἱ Ἕλληνας ἡγεμόνες τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν, οἱ πατριάρχαι τῆς Κωνστ. καὶ τινες λόγιοι. Εἰς τὴν δευτέραν καὶ τρίτην κατατάσσοντο οἱ δημοτικοὶ ποιηταὶ καὶ τινες σπάνιοι συγγραφεῖς. Ἀπὸ τοῦ Κοραῆ λοιπὸν διακρίτεον τὴν σχηματιζομένην ὁλονὴν καὶ κυρίως νεο-ἐλληνικὴν καλουμένην γλῶσσαν τῆς δημοτικῆς ἢ κοινῆς, ἀναφαινομένης ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς δημοτικοῖς ᾠμασιν.

σεως, ἐκ μεταβολῆς κοινωνικῆς θέσεως. Ἡ δ' ἐφημερίς ἀποβαίνει συχνάκις ὄπλον χρήσιμον εἰς τὰς κατὰ τῶν θέσεων ἐφόδους τῶν σπουδαρχιδῶν. Ἡ ὑπόργημα μοῦ δίδεις, ἡ ἐφημερίδα γράφω, εἶπέ ποτε εἰς τῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος, καὶ αὐτὸς εἶνε ἴσως ὁ ὠραιότερος στίχος του, δυνάμενος ἐλευθέρως νὰ μεταφρασθῇ: τὸ βαλάντιον ἢ τὴν ζωήν.

Οὐδὲν εὐκολιώτερον τῆς δημοσιεύσεως ἐφημερίδος ἐν Ἑλλάδι· ὁ νόμος οὐδεμίαν ἀπαιτεῖ ἐγγύησιν· ἀρκεῖ νὰ ᾔνέ τις πολίτης Ἕλληνα· τέλη σημάτων εἶναι ἄγνωστα· τὰ ἔξοδα δὲ τῆς τυπώσεως καὶ δημοσιεύσεως μιᾶς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος (τὸ σχῆμα εἶνε τὸ ἥμισυ τῶν μεγάλων ἐφημερίδων τῶν Παρισίων) εἶνε 60 φράγκα κατ' ἀριθμὸν, ἥτοι 240 φράγκα τὸν μῆνα. Βλέπει τις ὅτι ἐν Ἑλλάδι δύναται τις εὐθηνότατα νὰ γένῃ δημοσιογράφος· τὸ προσωπικὸν μιᾶς ἐφημερίδος ἀποτελεῖ ὁ διευθυντής, ὢν συγχρόνως συντάκτης, διεκπεραιωτῆς καὶ ταμίας, καὶ ὁ διανομεὺς, ὢν συγχρόνως καὶ ὑπεύθυνος.

Εἶδομεν ποῖα τὰ ἔξοδα τῆς ἐφημερίδος· ποῖα ὁμῶς καὶ τὰ ἔσοδά της; Ἄν ὁ συντάκτης ἔχῃ φίλους εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν (ἐν Τουρκίᾳ καὶ ὅπου εἰσὶν ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες ἔμποροι) κατορθοῖ νὰ συλλέξῃ ἀριθμὸν τινα πληρονότων συνδρομητῶν· οἱ συνδρομηταὶ τῆς πρωτεύουσας λαμβάνουσιν, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, δωρεὰν τὸ φύλλον.

Ὁ συντάκτης γνωρίζει ὅτι μᾶτην ἤθελεν ἀπαιτήσῃ πληρωμὴν, καὶ ποιούμενος τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν χαρίζει ὅ,τι ἤθελε τοῦ ζητηθῆ τίτλω φιλίας. Μετὰ τὰς συνδρομὰς ἔρχονται αἱ καταχωρίσεις, δικαστικῶν καὶ ἄλλων πληρονομένων διατριβῶν ἀποτελουσῶν τὸ καθαρώτερον τῆς ἐφημερίδος ἔσοdon· ἡ τιμὴ τῆς συνδρομῆς τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων εἶνε κατὰ μέσον ὅρον 50-60 φράγκα ἐτησίως.

Ἡ Ἐλπὶς, ὁ Αἰὼν, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ εἰσὶν αἱ τρεῖς σπουδαιότεραι ἐφημερίδες τῆς πρωτεύουσας. Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Αἰὼν δημοσιεύονται σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς, ἡ μὲν ἀπὸ τριακονταετίας, ὁ δὲ ἀπὸ εἰκοσιτριῶν ἡδὴ ἐτῶν. Ἡ Ἐλπὶς εἶνε σχεδὸν ὁμῆλιξ τοῦ Αἰῶνος· ἡ ἔκδοσίς της ὅμως διεκόπη πολλάκις. Ὁ Αἰὼν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ δημοσιεύονται δις, ἡ δ' Ἐλπὶς ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος, καὶ ἐκεῖναι ἀσχολοῦνται περὶ τε τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν, αὕτη δὲ μόνον περὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ δημοσιογράφος εἶνε διακεκριμένον πρόσωπον· τὸν προσέχουσι, τὸν περιπαιοῦνται, τὸν θωπεύουσι, καὶ τοῦτο διότι δὲν ὑπάρχει λαὸς εὐαισθητότερος τῶν Ἑλλήνων ὥς πρὸς τὴν ἐφημεριδογραφίαν. Ἀρέσκονται ἐπαινούμενοι καὶ λυποῦνται προσβαλλόμενοι καὶ παρ' ἐφημερίδος ἔτι ἦν περιφρονοῦσιν. Εἰδὸν ποτε δημόσιον ὑπάλληλον λέγοντα τὴν πρωΐαν τὰ ἐξ ἀμάξης κατὰ τινος δημοσιογράφου καὶ τὸ ἐσπέρας γονυκλινοῦντα πρὸ αὐτοῦ. Περὶ πλείονος ἔτι ποιοῦνται οἱ Ἕλληνες τὸν γαλλικόν, τὸν κατ' ἐξοχὴν εὐρωπαϊκὸν τύπον. Ξένοι τινές, ἐννοήσαντες τὴν ἀδυναμίαν ταύτην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸν ἀπειλοῦσι δι' αὐτοῦ τοῦ ὅπλου, ὅσάκις τὰ ἰδιωτικά των συμφέροντα κινδυνεύουσι, καὶ ὁ τυχὼν κατορθοῖ πολλάκις νὰ φοβίσῃ καὶ αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν.

Ἄν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος δημοσιογράφων ἦνε περιορισμένος, ὁ τῶν ἐκ περιστάσεως ὅμως εἶνε ἀπεριόριστος· δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ συνθέσῃ ὅπωςοῦν μίαν ἐπιστολὴν, καὶ μὴ νομίζων ἑαυτὸν ἱκανὸν νὰ γράψῃ ἄρθρον ἐφημερίδος· θὰ τὸν βάλω εἰς τὴν ἐφημερίδα, εἶναι μία τῶν κοινοτέρων ἐν Ἑλλάδι ἀπειλῶν. Γνώριμός μου κυρία, ἡναγκάσθη ποτὲ ν' ἀποβάλῃ τοιχογράφον τινὰ ῥυπαρώσαντα τοὺς

τοίχους τῆς οἰκίας της· « Θὰ τὴν βάλω εἰς τὴν ἐφημερίδα, » ἔκραξε φεύγων ὁ διωκόμενος τεχνίτης.

Ἡ ἐλληνικὴ δημοσιογραφία εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὄργανον ἀτόμων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπομεμονωμένων, καὶ συμφερόντων ὅλως ἰδιωτικῶν, ἀντὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὄργανον τῆς δημοσίας γνώμης. Διὰ τοῦτο σπανίως ὑφοῦται μέχρι τοῦ γαλλικοῦ τύπου. Δὲν διακρίνεται διὰ τῆς πολεμικῆς, οὔτε διὰ τῆς αὐστηρότητος τοῦ ὕφους της, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ὁμοιάζει κατὰ πολλὰ τὴν ἀγγλικὴν ἐφημεριδογραφίαν.

Ἐν Ἑλλάδι νομίζουσιν ὅτι δύνανται δι' ἐνὸς ἄρθρου ἐφημερίδος, σπανίως ἐλλόγου καὶ δικαιολογημένου, νὰ δημιουργήσωσιν ἢ νὰ καταστρέψωσι τὴν ὑπόληψιν ἀνδρός τινος, καὶ, μετὰ λύπης τὸ λέγω, τὸ κατορθώσουσι σχεδὸν πάντοτε. Ἐχει ἄρα γε πραγματικὴν ἐπιρροὴν ὁ τύπος ἐν Ἑλλάδι; καὶ ναὶ, καὶ ὄχι. Ναὶ, καθάσον πολλάκις κατώρθωσε νὰ βλάβῃ ἄτομα καὶ νὰ ματαιώσῃ ἢ δυσφημίσῃ τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα μέτρον. Ὅχι, ἂν συλλογισθῇ τις ὅτι οὐδέποτε κατώρθωσε τὸν θρίαμβον γνώμης τινὸς ἢν ὑπερησπίζετο.

Ἡ ἐφημεριδογραφία εἶνε ἐν Ἑλλάδι ὄργανον καταστρέφον, οὐδὲν ὅμως δημιουργοῦν. Αἱ ὑπεκφυγαὶ, ἀποσιωπήσεις καὶ παλινωδίαὶ πολλῶν ὀργάνων τοῦ τύπου συνετέλεσαν εἰς ἐλάττωσιν τῆς ἐπὶ τοῦ κοινοῦ ἐπιρροῆς αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ἐν ἄρθρον γαλλικῆς ἢ ἀγγλικῆς ἐφημερίδος περὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων παράγει πολὺ μεγαλειτέραν ἐντύπωσιν εἰς τὸν τόπον ἢ τὰ πλεῖστα κύρια ἄρθρα τῶν καλλιτέρων ἐλληνικῶν ἐφημερίδων.

Ὁ τύπος ἀπολαύει ἐν Ἑλλάδι ἀπεριορίστου ἐλευθερίας. Ἡ κυβέρνησις ἐσυλλογίσθη πολλάκις νὰ χαλινώσῃ τὴν εἰς παραλυσίαν ἀπολήγουσαν ἐλευθερίαν ταύτην (1). Εἶδεν ὅμως ὅτι

(1) Ἀφ' οὗ ἐγράφησαν αἱ γραμμαὶ αὗται, ἡ κυβέρνησις δὲν ἐνέμεινε εἰς τὴν

μᾶλλον τῇ συμφέρει ἢ τοιαύτη δημοσιότης μ' ὅλα της τὰ ἄτοπα. Πόσα σχέδια συνομωσιῶν ἐπνίγησαν εἰς κύματα μελάνης! Ἄλλως τε, μόνον ἀκούων τις ὅλον τὸν κόσμον, ὅπωςδὴποτε λαλοῦντα, δύναται νὰ φωτισθῇ· ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου εἶνε οὐσιώδης χαρακτήρ τῶν ἐλληνικῶν ἡθῶν.

Ἐξ ὅλων τῶν ἐφημεριδογράφων τῶν Ἀθηνῶν, ὁ κύριος Λεβίδης, συντάκτης τῆς Ἑλπίδος, εἶνε ἀναντιρρήτως ὁ μᾶλλον διακρυσμιμένος πολεμιστής. Ὁ κάλαμός του εἶνε λεπτὸς καὶ ὀξὺς ὡς καταλανικὸν ἐγχειρίδιον. Πλήρης πνεύματος, ὁρμῆς καὶ εὐροίας, εἶναι ἀπαράμιλλος ὁσάκις πρόκειται νὰ καταστρέψῃ ἢ νὰ παραλύσῃ τὸν ἀντίπαλόν του. Μεταχειρίζεται μετ' ἀμυγμήτου ἐπιτηδειότητος τὴν εἰρωνείαν, τὸν σαρκασμὸν, καὶ μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ψυχροτάτου σκεπτικισμοῦ εἰς τὸν παραφροσώτατον ἐνθουσιασμὸν, ἔχει ὑψηλὴν τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἀκαταμάχητον τὴν σφοδρότητα. Τὸ ὕφος του εἶνε εὐκόλον, εὐχρουν, καταληπτὸν εἰς πάντας ὡς καὶ ἡ γλῶσσα ἦν μεταχειρίζεται. Εἰς μεγαλείτερον κύκλον ὁ κύριος Λεβίδης ἤθελεν ἀπολαύει εὐρωπαϊκῆς ὑπολήψεως. Ὁ διανομεὺς τῆς ἐφημερίδος εἶνε, εἵπομεν, πολλάκις καὶ εἰσπράκτωρ. Συνήθως ὁ μισθὸς του εἶνε λίαν εὐτελὴς. Διὰ τοῦτο δ' ἀναμένει ἀνυπομόνως τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, ἵν' ἀνταμειβῇ πλουσιοπαρόχως διὰ τοὺς κόπους του. Φέρων τὴν ἐφημερίδα, ἥτις δημοσιεύεται τότε κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, δίδει συγχρόνως καὶ στίχους τινὰς καταλλήλους εἰς τὴν περίστασιν, καὶ τυπωμένους ἐπὶ χάρτου διαφόρων χρωμάτων. Πολλάκις εἶνε καὶ πεζὸς λόγος· ἀλλ' εἴτε ποίησις, εἴτε πεζὸν, εἶνε πάντοτε μετεμφοισμένη πολιτικὴ, προσφερομένη ὡς ἐπίμετρον τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἐφημε-

αὐτὴν ὁδόν. Εἶνε γνωστὴ ἡ ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν σφοδρὰ καταδίωξις τοῦ τύπου ἐν Ἑλλάδι. (Ταῦτα ἐγράφησαν κατὰ τὸ 1862 ἔτος.)

ρίδος, καὶ πληρονωμένη τοῖς μετρητοῖς. Ὁ διανομεὺς εἶνε τότε ἀμείλικτος καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον γνωρίζει ὅτι λαμβάνετε τὴν ἐφημερίδα δωρεάν. Ἡ ποίησις πίπτει ὡς χάλαζα τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, καὶ πωλεῖται οὐχὶ μόνον παρὰ τῶν διανομέων τῶν ἐφημερίδων, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν διανομέων τῶν ταχυδρομείων, τῶν κλητῆρων, τῶν καπνοδοχοκαθαριστῶν, τῶν ὑπηρετῶν τῶν γραφείων, τῶν ξενοδοχείων. Εὐδαίμονες τότε οἱ στιχουργοί! Ἐξεύρω ὅτι εἴκοσι τοιοῦτοι στίχοι ἐπληρώθησάν ποτε 15 φράγκα, τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς τιμῆς ἣν ἐλάμβανεν ὁ Βύρων διὰ τοὺς στίχους του.

§ 3. Καθηγηταὶ καὶ μαθηταί.

Ὁ τίτλος τοῦ κεφαλαίου τούτου ὅπερ συχνάκις μᾶς ἀπεπλάνησε, μᾶς φέρει καὶ εἰς ἄλλας τινὰς ποικιλίας τοῦ ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων : τὸν καθηγητὴν, τὸν γλωσσοδιδάσκαλον, τὸν ἐρανιστὴν, τὸν μαθητὴν. Ἐκ τούτων ὁ καθηγητὴς διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας· τὸν καθηγητὴν γυμνασίου, καὶ τὸν καθηγητὴν πανεπιστημίου (1). Ὑπὸ τὸ ὄνομα πανεπιστήμιον ἐννοοῦνται αἱ τέσσαρες σχολαὶ ἡνωμέναι (2).

(1) Οἱ καθηγηταὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καλοῦνται διδάσκαλοι.

(2) Ἡ κατάστασις τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδεύσεως ἔχει ὡς ἑξῆς : Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν· 47 καθηγηταὶ καὶ ὑφηγηταὶ ὡς ἀκολούθως· θεολογικὴ σχολή, 3 καθηγηταί· νομικὴ, 11 καθηγηταί· ἱατρικὴ, 13 καθηγηταὶ καὶ 3 ὑφηγηταί· φιλοσοφικὴ, 16 καθηγηταί, 1 ὑφηγητὴς καὶ 1 διδάσκαλος τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν. — Ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν εἶναι 500-600, διανεμόμενοι ὡς ἑξῆς· 66 τῆς φιλοσοφικῆς, 20 τῆς θεολογικῆς, 100 τῆς νομικῆς, 275 τῆς ἱατρικῆς σχολῆς, καὶ 37 τοῦ φαρμακευτικοῦ σχολείου. Πλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν φοιτητῶν ἀνήκουσιν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον. Τὰ ἔξοδα συντηρήσεως τοῦ καταστήματός τούτου, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν, φθάνουσι τὰς 158,780 δραχμάς. — 8 γυμνάσια, 50 καθηγηταί, 1,124 μαθηταί. — 80 ἑλληνικὰ σχολεῖα, 142 διδάσκαλοι καὶ 5342 μαθηταί· 4 ἱερατικὰ σχολεῖα, 4 καθηγηταὶ καὶ 104 μαθηταί· 1 ἐκκλησιαστικὴ σχολή, 10 καθηγηταί, 36 μαθηταί. Ἰδιαίτερα ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων· 58 διδάσκαλοι, 718 μαθηταί· ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν κορασίων, 900 μαθήτριά. Διδασκαλεῖον, 8 καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, 145 μαθηταί. Δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων καὶ κορα-

Κατὰ τὸ 1836 ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ἂν ᾗτο δυνατὴ ἡ σύστασις πανεπιστημίου. Σήμερον τὸ κατάστημα τοῦτο ἔχει 46 καθηγητὰς, ὧν τινὲς εἰσι διακεκριμένοι ἄνδρες. Ὁ κύριος Κοντογόνης εἶνε ἀξιόλογος θεολόγος, οὗ τὰ ἔργα ἀπολαύουσιν ὑπολήψεως ἐν Γερμανίᾳ τε καὶ Ῥωσίᾳ. Ὁ κύριος Φαρμακίδης, εἰς τῶν ἀρχαίων συντακτῶν τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ, περιοδικοῦ συγγράμματος δημοσιευομένου ἐν Βιέννῃ πρὸ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰ μέγιστα συντελέσαντος εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους, εἶνε συγγραφεὺς τοῦ Τόμου, συγγράμματος θεολογικῶν συζητήσεων, ἐμφαίνοντος μεγάλην μάθησιν, καὶ γεγραμμένου εἰς γλαφυρότατον ὕφος. Οἱ κύριοι Καλλιγᾶς, Ποτλῆς, Ράλλης καὶ Ρενιέρης εἰσὶν οἱ ἐπισημότεροι τῆς νομικῆς σχολῆς. Ἡ ἰατρικὴ σχολὴ ἔχει τὸν κύριον Μακᾶν, καὶ ἡ φιλοσοφικὴ τοὺς κυρίους Ἀσώπιον, Φίλιππον Ἰωάννου καὶ ἄλλους.

Ὁ κύριος Φίλιππος Ἰωάννου εἰκοσαετῆς ᾗτο διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Μιαούλη, ἐνὸς τῶν ἡρώων τῆς ναυτικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος· τὰ μαθήματά του διέκοπταν πολλάκις οἱ κανοναβολισμοί, καθότι ἡ διδασκαλία τῶν τέκνων τοῦ ἥρωος ναύτου ἐγίνετο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος. Ὁ νέος διδάσκαλος μετέσχε πολλάκις τῆς μάχης, ὅτε δὲ δὲν ὑπῆρχον πλέον Τοῦρκοι πρὸς

σίων, 454 διδάσκαλοι, 76 διδασκάλισσαι, 42,353 μαθηταὶ καὶ μαθήτραι. Ἰδιωτικὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων καὶ κορασίων, 42 διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι, 2,880 μαθηταὶ καὶ μαθήτραι. — 300 σχολεῖα ἄτακτα τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως, 10,000 μαθηταί. Κατὰ τὴν τελευταίαν στατιστικὴν τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου ὁ πληθυσμὸς ἀναβαίνει εἰς 1,067,216. Οὕτως εἰς τοιοῦτον πληθυσμὸν ἀριθμοῦνται 500 περίπου καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ 64,061 μαθηταί, ὧν 6,250 περίπου θήλεις. Ἐν τούτοις δὲν συμπεριλαμβάνει ὁ κατὰ τὸ 1858 ἐκδοθεὶς παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως γενικὸς πίναξ, τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν, τὸ ἀγρονομικὸν σχολεῖον τῆς Τίρυνθος καὶ τὸ πολυτεχνεῖον.

Οἱ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας σπουδάζοντες ἐλληνόπαιδες ὑπολογίζονται περὶ τοὺς 350-400.

καταπολέμησιν μετέβη εἰς Γερμανίαν πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Ὁ κύριος Φίλιππος Ἰωάννου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ βασιλέως Ὀθῶνος, ὡς διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς τῆς Α. Μ. Ὅτε ἐσυστήθη τὸ πανεπιστήμιον, διωρίσθη καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας, καὶ ταύτην διδάσκει μέχρι σήμερον. Εὐρεῖα μάθησις, πνεῦμα λεπτὸν καὶ εὐγενές, κρίσις βαθυτάτη χαρακτηρίζουσι τὸν Κ. Φίλιππον Ἰωάννου, ἓνα τῶν ἐξοχωτέρων ἑλληνιστῶν καὶ φιλολόγων οὓς ἔχει ἡ Ἑλλάς. Πεπαιδευμένος, μετριοφρων, ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ἀκούων καὶ μικροῦς καὶ μεγάλους, παρέχων εἰς ὅλους ἀφθόνως τὰς συμβουλὰς του, τὰ φῶτά του, τὴν προστασίαν του, χειροκροτῶν εὐλικρινῶς τὰς ἐπιτυχίας τῶν συναδέλφων του, ὑποστηρίζων μετὰ πατρικῆς μερίμνης τοὺς ἀπαρχομένους τοῦ σταδίου των νέους, ὁ Φίλιππος Ἰωάννου εἶνε ἡ ὠραιότερα προσωποποιήσις τοῦ ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα.

Ἐκ τῶν καθηγητῶν γυμνασίου ὁ Γεννάδιος, ἀποθανὼν πρὸ τετραετίας, ὑπῆρξεν ὁ δημοφιλέστατος πάντων. Ὅτε ἐξεῤῥάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὁ Γεννάδιος ἦτο καθηγητῆς ἐν Βουκουρεστίῳ· καταλιπὼν πάραυτα τὴν ἔδραν του, ἔδραμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου, στρατιώτης, διδάσκαλος καὶ ῥήτωρ ἀλληλοδιαδόχως ἢ συγχρόνως (1) ἐνέγραψε τ' ὄνομά του ἐπὶ τοῦ μακροῦ καταλόγου τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πατρίδος. Τὸ 1843 ἦτο γυμνα-

(1) Μόλις εἶχεν ἀρχίσει ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος· οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος συνεδριάζοντες ὑπὸ τὰς πορτοκαλλέας τῆς Ἐπιδαύρου, ἐνῶ ἡ σπάθη τῆς καταστροφῆς ἐκρέματο ἐπὶ τὰς κεφαλὰς των, ἐψήφισαν μεταξύ ἄλλων λίαν κατεπειγόντων, καὶ νόμον κανονίζοντα τὰ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως· μόλις χώρα τις ἠλευθεροῦτο τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, πάραυτα καθιδρύετο σχολεῖον ἐν αὐτῇ. Ἡ Δημιτζάνη ἐν Πελοποννήσῳ, ἥς τὰ πυριτοποιεῖα, ἐπρομήθευσαν ἐπὶ ὀκταετίαν ὅλην πολεμεφόδια εἰς ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον, εἶχε σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐσπουδάζετο ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Θουκυδίδης. Ἐς Αἴγιναν ὑπῆρχε μάλιστα γυμνάσιον ἀνοῖγον ὅσάκις ὁ τουρκικὸς στόλος ἄφινεν ὀλίγην ἄνεσιν εἰς τοὺς κατοίκους.
(Morning Chronicle, 1854.)

σιάρχης, ἐν Ἀθήναις, διδάσκων ἐν τῷ ὑπ' αὐτὸν γυμνασίῳ τὰ ἑλληνικά. Ἀπὸ τῆς ἑδρας τοῦ ἐνόμιζε πολλάκις ὅτι ἐπανεβλέπε τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ δακρυρρόων, μὲ ἄτακτον πολιὰν καὶ μὲ σπαίροντα χεῖλη ἔρριπτε μακρὰν τὸν Πλούταρχον ἢ τὸν Δημοσθένην, ἵνα διηγηθῇ τὰς σκηνὰς ἐκεῖνας καθ' ἃς ἐβάδιζέ τις πρὸς τὸν θάνατον ὡς εἰς ἐορτήν. « Ἐξεφυλίσθητε, βρωμόπαιδα, ἀνέκραζεν, εἰς ὁρμὴν ἀπεριγράπτου ἀγανακτήσεως, ἐξεφυλίσθητε· φεύγετε τὴν ἀπογραφὴν (1) ὡς λέπραν... ὅπου οἱ πατέρες σας εἶχον καρδίαν, σεῖς ἔχετε ἐν καλάθῃ ἀκαθαρσίας. Δυστυχεῖς, δὲν γνωρίζετε ὅτι μόνον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀποθνήσκει κανεῖς... ἐπὶ τῆς κλίνης ψοφᾷ ὡς σκύλος. » Εἵτα παρετῆρει μὲ πλάγιον βλέμμα τὰς τεταραγμένας μορφὰς τῶν μαθητῶν τοῦ, ἄλλους ὠχροὺς καὶ ἄλλους περιπορφύρους, καὶ ἐμειδία ἐκ τῆς εὐχαριστήσεως.

Πολλάκις ἐξανίστατο κατὰ τῆς πολυτελείας, τῆς εἰσχωρούσης ὁσημέραι εἰς τὴν γεννωμένην ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

« Οἱ πατέρες σας, ἀνέκραζεν, ἠλευθέρωσαν τὴν πατρίδα χωρὶς χειρόκτια, χωρὶς μεταξωτὰ φορέματα, χωρὶς βερνικωμένα ὑποδήματα, καὶ σεῖς χρειάζεσθε αὐτὰ τὰ λιλιὰ, διὰ νὰ τὴν διατηρήσητε. » Ἡ μορφὴ ἐκείνη μετεῖχε Δημοσθένους καὶ Ιουβενάλου.

Ἡ ἀπώλεια τοῦ Γενναδίου ὑπῆρξε πραγματικὴ συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἦτο πραγματικὸς ὁ κατάλληλος διὰ τὴν γενεὰν αὐτὴν ἄνθρωπος, ἥτις συρρέει εἰς Ἀθήνας πανταχόθεν τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τῶν μαθημάτων ἐκείνων, ὁ Γεννάδιος, ὑψούμενος μέχρι τοῦ μεγίστου τῆς ἀρχαιότητος ῥήτορος, κ' ἐξαπτόμενος ὡς ὁ ἐμπαθέστερος πολιτικὸς ἀπό-

(1) Ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῆς στρατολογίας τοὺς μαθητὰς τοῦ γυμνασίου.

στολος, ἔσπειρεν εἰς τὰς νεαράς τῶν ἀκροατῶν του ψυχὰς τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζέσιν, ἣν οὐδὲν δύναται πλέον νὰ ἐξελείψῃ, οὐδὲ τὸ ἄτιμον αὐτὸ προγραφικὸν ψήφισμα τὸ ἐγεῖραν μεσότοιχον μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων καὶ δούλων Ἑλλήνων.

Τὸ περιεργότερον εἶδος τοῦ ἐν Ἀθήναις σπουδαστοῦ εἶνε ὁ πτωχὸς μαθητής· οἰανδὴποτε στέρησιν ὑφίσταται πρόθυμος ἵνα φθάσῃ εἰς ὃν προέθετο σκοπὸν. Γίνεται ὑπηρέτης, παραιτούμενος τῶν μισθῶν του, ἀρκεῖ νὰ τῷ μένῃ σχολὴ ἵνα φοιτᾷ εἰς τὰ διδασκῆρια, ἢ συσπειροῦται μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων συμμαθητῶν εἰς μικρὸν τι δωμάτιον μόλις χωροῦν δύο, καὶ μένει ἐκεῖ, τρεφόμενος μὲ ἄρτον καὶ τυρίον, μέχρις οὗ ἐξέλθῃ αὐτῆς, ὡς ταπεινὸν τι ῥάκος γενόμενον σημαία, ἱατρὸς, δικηγόρος ἢ καθηγητής.

Πολλοὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημείου διέτρεξαν αὐτὸ τὸ στάδιον· εἰς αὐτῶν, ὁ Κ. Παπασλιώτης εἶνε υἱὸς ποιμένος ἐκ τῶν περιχώρων τῆς Σμύρνης. Ὀκταετὴς ἐγένετο ὑπηρέτης παρὰ τινι τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ἐμφυτόν τι δ' αἶσθημα τὸν περιέφερε πάντοτε πέριξ τῶν τέκνων τοῦ κυρίου του κατὰ τὰς ὥρας τῶν σπουδῶν των, καὶ ταχέως ἀπέκτησεν οὕτω κεφάλαιόν τι γνώσεων. Ἐντὸς ὀλίγου μάλιστα ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ δίδῃ μαθήματα· ἔτυχε θέσεως ὑποδιδασκάλου εἰς σχολεῖόν τι καὶ τέλος στερήσεις ἐπὶ στερήσεων ὑφιστάμενος, καὶ ἀποταμιεύματα ἐπὶ ταμιευμάτων καταθέτων, ἀπετέλεσε μικρὸν τι ποσόν, δι' οὗ κατώρθωσε νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας. Ἐμεινε ἐκεῖ ἕξ ἔτη, σπουδάζων καὶ διδάσκων συγχρόνως, ἀλλ' οἱ πόθοι του ἤϋξανον καὶ σταθερόν του ὄνειρον ἦτο νὰ ἴδῃ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ φοιτήσῃ εἰς τὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια. Ἡ ὑπομανή του κατώρθωσε πάντα. Ἀνεχώρησε διὰ Λειψίαν· πρὶν ἢ ὁμῶς καταλίπῃ τὰς Ἀθήνας, ἔστειλεν ἐκ τῶν ἀποταμιευμάτων

του μεγαλοπρεπέστερον δῶρον εἰς τὴν μητέρα καὶ ἱκανὴν χρηματικὴν ποσότητα εἰς τὸν πατέρα του.

Εἰς Λειψίαν τὸν ἐβοήθησε καὶ πάλιν τὸ εὐμήχανόν του· ἔδωκε μαθήματα, ἐχρησίμευσεν ὡς διερμηνεὺς εἰς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς πανηγύρεις τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ὡς μεσίτης εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐμπόρους· τέλος πάντων ἐξεπλήρου καὶ τὰ χρέη ψάλτου εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν, καὶ μ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἀσχολίας εὑρίσκει καιρὸν νὰ ἐξακολουθῇ καὶ τὰς σπουδὰς του μετ' ἐπιτυχίας.

Πολλοὶ νέοι τελειοποιοῦνται εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας. Ἐν γένει δὲ σπανίως ὁ δυνάμενος νὰ μεταβῇ πρὸς καιρὸν εἰς Εὐρώπην δὲν τὸ κάμει, καὶ εἶνε ἐλπίς τὸ ἄλλοτε ἀναγκαῖον νὰ καταστῇ σύνηθες. Βεβαίως, τὸ ἀθηναϊκὸν πανεπιστήμιον θὰ ᾔηνε μετ' οὐ πολὺ εἰς κατάστασιν νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν ἐλληνικὴν νεολαίαν ὅλα τὰ δυνατὰ πρὸς ἐκπαίδευσίν της μέσα· ἡ φοίτησις ἐν τούτοις ξένων σχολείων θὰ ᾔηνε πάντοτε ὠφέλιμος. Μὴ λησμονήσωμεν τὸ παράδειγμα τῶν ἀγγλικῶν πανεπιστημίων, ἅτινα παρέχουσιν ὁδοιπορικὰ ἐξοδα ἐπὶ ὠρισμένῳ χρονικῷ διαστήματι εἰς τοὺς μᾶλλον διακριθέντας τῶν φοιτητῶν. Οἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν σπουδάζοντες Ἕλληνες σφάλλουσι πολλάκις περιορίζοντες ἐντὸς στενοῦ κύκλου τὰς σχέσεις των, καὶ θέλοντες νὰ ἀνεύρωσι τὴν πατρίδα των ἐντὸς τῶν ξένων πόλεων· τοῦτο δὲ καλοῦσι διὰ τῆς γραφικωτάτης φράσεως· Κάμνω χωριό.

Μακρὰ διαμονὴ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δύναται ἴσως νὰ μεταβάλλῃ καθ' ὅλα τὸν Ἕλληνα, ἐκτὸς ἐνὸς μόνου τῆς φιλοπατρίας του. Ἀπορρόφᾷ τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν, πλὴν μένει πάντοτε Ἕλλην· διὰ τοῦτο δὲ καὶ σπεύδει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του. Τότε πλὴν ἀρχίζει δι' αὐτὸν, εἴτε τῆς νομικῆς, ἢ τῆς ἱα-

τρικῆς ἢ τῆς φιλοσοφίας διδάκτορα, σειρά ἀπελπιστικῶν δοκιμασιῶν· αἱ θέσεις εἶνε κατειλημμέναι, ἡ πελατεία ἐπίσης. Πολλάκις ἀναγκάζεται νὰ συσκευάσῃ πάλιν τὸν ὁδοιπορικόν του σάκκον καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Τουρκίαν ἢ ἀσκήσῃ ἐκεῖ τὸ ἱατρικόν, δικηγορικόν ἢ καθηγητικόν ἐπάγγελμα. Ἄν δέ τις θέλῃ ἀπολύτως νὰ μένῃ εἰς Ἀθήνας, ἀναμένων νὰ πληρώσῃ ἡ τύχη τὰς προσδουκίας του, γίνεται διδάσκαλος τῆς γαλλικῆς ἢ ἑρανιστής. Ὁ κύριος Δημήτριος Μαυροκορδάτος διδάκτωρ τῆς νομικῆς τῶν Παρισίων σχολῆς, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἀνεψιὸς τοῦ κυρίου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, πρῶτην πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις, ἔζησεν ἱκανὸν χρόνον διδάσκων τὴν γαλλικὴν.

Ἡ διδασκαλία τῶν γαλλικῶν εἶνε λίαν ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα ἐν Ἑλλάδι· δὲν ὑπάρχει κάτοικος τῶν Ἀθηνῶν μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ, χεῖρον ἢ βέλτιον, τὴν γλῶσσαν αὐτὴν, καὶ ὁμολογητέον, ὅτι ὅσον ἂν σφάλλῃ ὁ Ἕλλην λαλῶν καὶ γράφων τὰ γαλλικὰ, τὰ λαλεῖ πάντοτε καλλίτερον παντὸς ξένου. Οἱ Ῥῶσσοι καὶ οἱ Πολωνοὶ λαλοῦσιν, ὥς λέγεται, τὴν γαλλικὴν, ἂν ὅχι καλλίτερον, τοῦλάχιστον ἐπίσης καλῶς, ὥς καὶ αὐτοὶ οἱ Γάλλοι. Τοῦ προνομίου ὅμως τούτου ἀπολαύει μόνον ἡ ῥωσικὴ ἀριστοκρατία, ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι ὅλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὁμιλοῦσι τὰ γαλλικὰ ὑποφερτά. Εἷς διδάσκαλος τῆς γαλλικῆς ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας μὲ διακοσίων φράγκων μισθὸν κερδίζει σήμερον, ὥς με βεβαιουῦσι, δώδεκα χιλιάδας φράγκων ἑτησίως. Γαλλίς τις, ὑποστηρίζουσα ἐνώπιόν μου ὅτι ἡ Βουὶδ εἶνε ἡ πρωτεύουσα τῆς Αὐστρίας, κερδίζει ἴσον ποσόν. Ἡ ἀδελφὴ τέλος μιᾶς πλουτείας τῶν Παρισίων τῆς κυρίας Βαθὲν, ὁδὸς Σαίντ' Βάρβ, ἥτις εἶχε μεταβῇ εἰς Ἀθήνας ἵνα ἀνοίξῃ κατ' ἄστημα μικρῶν ἀντικειμένων τοῦ καλλωπισμοῦ, εὔρε πολὺ

ἐπικερδέστερον νὰ εἰσέλθῃ εἰς οἰκίαν τινὰ ὡς διδάσκαλος τῆς γαλλικῆς, διὰ τὴν ὁμιλίαν.

Ἡ ἄσκησις τοῦ ἐπαγγέλματος διδασκάλου τῆς γαλλικῆς εἶνε, ὡς εἵπομεν, ἡ καταφυγὴ πολλῶν ἀνθρώπων, ἀναμενόντων τὴν κατάλληλον εἰς τὰς σπουδὰς των κοινωνικὴν θέσιν. Ὅταν δέ τις δὲν θελῇ νὰ γείνη διδάσκαλος τῆς γαλλικῆς, γίνεται ἐν ἑλλείψει καλλιτέρου ἐρανιστῆς.

Ὁ ἐρανιστὴς μετέχει πάντων· τοῦ δημοσιογράφου, τοῦ ἐκδότου, τοῦ δημοσίου γραφέως, τοῦ βιβλιοπώλου, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐμπόρου. Γράφει κύρια ἄρθρα, καὶ διάφορα, μεταφράζει ἐκ τοῦ γαλλικοῦ, τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ ἰταλικοῦ εἰς τὸ ἐλληνικόν, καὶ ἀντιστρόφως. Συντάσσει γαλλικὰς ἐπιστολάς διὰ τοὺς τραπεζίτας καὶ τοὺς ἐμπόρους, δημοσιεύει ἰδίαις δαπάναις — τῷ κάμνουσι πίστωσιν — μετάφρασιν μυθιστορήματός τινος ἢ ἐράνισμα ὅτι-δήποτε πωλήσιμον. Πωλεῖ τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης του ὅταν εὐρίσκῃ καλὴν τιμὴν, ἢν' ἀγοράσῃ νέα ἐκ Παρισίων· γίνεται ἀνταποκριτὴς ξένων ἐφημερίδων, πολλαπλασιαζόμενος ἐπ' ἄπειρον, στέλλει διὰ τοῦ αὐτοῦ ταχυδρομείου τέσσαρας πέντε ἐπιστολάς, δηλαδὴ πέντε ἐκδόσεις τῆς αὐτῆς ἀνταποκρίσεως, μηδέποτε ἔχων τὸν καιρὸν ν' ἀναγνώσῃ ὅτι γράφει, προσβάλλων αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς τὰς ἐπιστολάς του ἢν' ἀποπλανήσῃ τὸ κοινόν· γίνεται διορθωτὴς τυπογραφικῶν δοκιμίων, ἐπιθεωρητὴς τῶν πολιτικῶν καὶ φιλολογικῶν δοκιμίων τῶν πλουτούντων χρημάτων μᾶλλον ἢ γραμμάτων. Ὁ κάλαμός του εἶναι ἀζίνη, πτυάριον, ἐργαζόμενον μετ' ἐπιμονῆς καὶ δραστηριότητος ἀξίων καλλιτέρας τύχης.

Ὁ ἐρανιστὴς εἶν' ἐν Ἑλλάδι ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως σημασίαν, ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ὁ ἄνευ ἐπαγγέλματος, ἄνευ προσόδου ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τοῦ κα-

λάμου του ἐντίμως ἀποζῶν, μὴ βαρύνων τὴν κοινωνίαν καὶ ἔμβλημά του ἔχων· « Ὑπομονὴ καὶ γενναιότης. »

Δ'.

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ.

Ὁ Σόλων εἶχε νομοθετήσῃ, πᾶς πολίτης ἀπέχων τῶν πολιτικῶν τοῦ κράτους νὰ θεωρῇται ἄτιμος. Διὰ τοῦτο δὲ, φαίνεται, δὲν ὑπάρχει Ἕλλην μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μετάσχη τῆς κυβερνήσεως τοῦ τόπου του. Ἄν τοῦτο εἶνε καλὸν ἢ κακόν, ὁ χρόνος θ' ἀποφασίσῃ. Ἀλλ' εἶνε πατριωτισμὸς ἄρά γε ἡ φιλοδοξία; Ἀμφότερα. Ἡ φιλοπατρία τοῦ Ἕλληνος τῷ εἶνε ἔμφυτος, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλαρχία εἶνε ἐν τῶν κυριωτέρων του χαρακτηριστικῶν.

Ἡ φιλοπατρία ἔχει παρὰ τῷ Ἕλληνι τὰς μυστηριωδεστέρας τῆς θρησκείας ἐξάψεις. Συναναπτύσσεται μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς νεαρωτέρας ἡλικίας καὶ κατακυριεύει μάλιστα παντὸς ἄλλου αἰσθήματός του, ὅσάκις οὗτος εἶνε μακρὰν τῆς πατρίδος καὶ μάλιστα τῆς ἐλευθέρας. Ἐγνώρισα εἰς ναυτικὴν τινα πόλιν τῆς Ἀδριατικῆς δεκατετραετὲς παιδίον ἀτενίζον ἡμέρας ὀλοκλήρους τὰ ὄμματά του ἐπὶ τὴν κυανόλευκον σημαίαν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ὁ ὑπὲρ παντὸς πατρίου ἐνθουσιασμὸς τῶν παίδων, πρὸ πάντων τῶν ἀνατραφέντων ἐπὶ ξένης, εἶνε ἀπίστευτος. Προβαίνοντος τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ἡλικίας ἡ ζέσις αὕτη ἐλαττοῦται. Ἡ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συγχρόνισις, αἱ ἀπαιτήσεις καὶ αἱ ἀπογοητεύσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἀπογυμνοῦσι πολλάκις τὴν πρὸς τὴν πατρίδα λατρείαν τῆς φλογερᾶς ἐκείνης πίστεως, ἥτις παράγει τοὺς μάρτυρας. Τὸ αἶσθημα ὅμως μένει ἀκλόνητον. Πατρίς δὲν εἶνε πλέον αἱ Ἀθῆναι, ἡ ἐλευθέρη Ἑλλὰς καὶ οἱ

πολιτικοί της, πράγμα τι ὑλικῶς καταληπτόν · ἡ πατρίς εἶνε τοῦ λοιποῦ πνευματικῆ, καὶ πρὸ τοῦ βωμοῦ της γονυπετεῖ τις ὡς πρὸ θυσιαστηρίου.

Ἡ πατρίς εἶνε θρησκεία, εἰς ἣν οἱ Ἕλληνες πιστεύουσι πάντοτε · ἡ πατρίς καθίσταται ἀφηρημένον μέλος τῆς οἰκογενείας, ὁλοκληρωτικὸν μέρος τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ. Ἡ πατρίς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κρούσῃ εἰς τὴν θύραν ἐκάστου, νὰ εὕρῃ πάντοτε μίαν θέσιν ὑπὸ τὴν στέγην ἐκάστου κατοίκου, πτωχοῦ καὶ πλουσίου, καὶ ὅτε κληρονομία τις παρίσταται, ἐμφανίζεται καὶ ἡ πατρίς *ipso jure* · εἶνε ὁ πλησιέστερος συγγενής. Παρητήσαμεν ἤδη προηγουμένως τὸ συγκινητικὸν παράδειγμα ἐνὸς ἀκονιστοῦ κληροδοτοῦντος εἰς τὴν πατρίδα εἴκοσι φράγκα ἀπὸ ἑξακοσίων — τῆς ὅλης του περιουσίας — ἅτινα κατέλειπεν εἰς τὰ τέκνα του.

Παρὰ τῷ πατριωτισμῷ τούτῳ τάσσεται ἡ φιλοδοξία, ἥς τὸ αἶσθημα τρέφουσιν ἀναγκαίως τὸ ναυτικόν, τὸ ἐμπορικόν ὡς καὶ τὸ στρατιωτικόν στάδιον. Ὁ στρατιώτης βλέπει ἀπὸ τῆς πρώτης του βαθμίδος τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, ὁ δὲ ναύτης ἀπὸ τοῦ πρώτου πλοῦ, καὶ ὁ ἔμπορος ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως βλέπουσιν, ὁ μὲν τὴν πλοιαρχίαν, ὁ δὲ τὸ ἑκατομμύριον ὅπερ θέλει ἀναγορεύσει αὐτὸν ἀρχηγὸν μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου. Ὁ Ἕλλην λοιπὸν, ναύτης καὶ ἔμπορος συγχρόνως, εἶνε ἀναγκαίως φιλόδοξος. Πατριωτισμὸς δὲ καὶ φιλοδοξία ὠθοῦσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν σκηνήν.

Ἡ θεσιθηρία κατέστη ἐν Ἑλλάδι πληγὴ, ὡς καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ κατὰ πολὺ μείζονα ἀναλογίαν. Ὁ μὴ κατέχων θέσιν τινὰ δημόσιον εἶνε ἀσήμαντον ὄν. Ἀλλὰ παρασκευάζονται τοῦλάχιστον καλῶς οἱ θέλοντες νὰ διατρέξωσι τὸ πολιτικὸν ἢ διοικητικὸν στάδιον; ἐκλέγονται δικαίως καὶ ἀμερολήπτως; λυποῦμαι

ὅτι δὲν δύναμαι ν' ἀπαντήσω καταφατικῶς. Εὐτυχῶς οἱ πτωχοὶ τὸ πνεῦμα εἶνε σπάνιοι ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἀναπληροῦται οὕτω διὰ τοῦ ὀρθοῦ νοός ἡ ἔλλειψις εἰδικῶν σπουδῶν. Τί συνέβη ὅμως, ὥς ἐκ τῆς ἀκηδίας περὶ τὴν ἐκλογὴν εἰδικῶν ὑπαλλήλων; τὸ κοινὸν θεωρεῖ συχνότατα τὰς θέσεις ὡς ἀμοιβὰς ἐκδουλεύσεων προσεγεχθαισῶν εἰς τὸν τόπον εἴτε παρὰ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ, εἴτε παρὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ πολλάκις ὤφθησαν πηδαλιούχοι τῆς πολιτείας ἄνδρες μόνον αὐτῶν τίτλον ἔχοντες τὸ διάσημόν των ὄνομα.

Ὁ ὑπάλληλος, ὅστις γνωρίζει ὅτι ἡ τύχη μόνη τὸν ἔφερε εἰς τὴν θέσιν του, θὰ ὑπηρετήσῃ πάντοτε μετὰ ζήλου καὶ ἀκεραιότητος τὸν τόπον του; Δὲν ὑπάρχει ὑπάλληλος ἐν Ἑλλάδι μὴ κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀμελείᾳ ἢ καταχρῆσει, οὐδέποτε ὅμως ἀπεδείχθη τι. Ἡμέραν τινὰ διαδίδεται ἡ φήμη, ὅτι ὑπουργός τις κατεχράσθη πεντήκοντα χιλιάδας δραχμῶν· αὐθημερόν ὁ κύριος Λεβίδης, συντάκτης τῆς Ἑλπίδος, εὐρισκόμενος εἰς τὴν βουλὴν ἐν τῷ θεωρείῳ τῶν δημοσιογράφων, ἀναρτᾷ ἀπὸ τῶν κιγκλίδων, ἐφ' ὧν ἐρείδεται, ἐν κολοσσιαῖον φύλλον χάρτου ἐφ' οὗ ἀνεγιγνώσκοντο εἰς μεγάλα γράμματα· « 50,000 δραχμαί! » Ὁ ἐνοχοποιούμενος ὑπουργὸς ἐγείρει τὸ βλέμμα καὶ μένει ἀπόπληκτος πρὸ τῆς νέας αὐτῆς μεδουσείου κεφαλῆς. Φωνάζει ὅτι τὸν προσβάλλουν, ἀλλ' ὁ κύριος Λεβίδης ἀπαντᾷ ἀπαθῶς, ὑπομειδιῶν, ὅτι εἶνε τὸ ἀνάστροφον τοῦ χάρτου ἐφ' οὗ γράφει τὰς σημειώσεις του. Οἱ φίλοι τοῦ ἐνοχοποιουμένου αὐτοῦ ὑπουργοῦ ἰσχυρίζοντο τότε καὶ ἰσχυρίζονται εἰσέτι ὅτι εἶνε πτωχὸς ὡς κενὸς σάκκος· ἀλλ' ἀδικοῦσιν αὐτὸν νομίζω, καθότι, ὡς εἶπεν ὁ Φραγκλῆνας, « σάκκος κενὸς δὲν ἵσταται ὀρθίος. » Ὅπως ποτ' ἂν ᾔ, αἱ κατηγορίαι αὗται δύνανται ἴσως νὰ ἔχωνται βασιμότητος εἰς τινὰς ἰδιαιτέρας περιπτώσεις, ἀλλ' αἱ περιπτώσεις αὗται εἶνε εὐτυχῶς σπάνιαι, καὶ δὲν ἀρκοῦσι νὰ κηλιδώσωσιν ὁλόκληρον

κλάσιν. Ἄλλως τε ὁ χρόνος θὰ θεραπεύσῃ τὰ πάντα· ἅς ἐνθυμηθῶμεν τί ἦσαν τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἡ διοικήσεις τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ ἸΔ' Λουδοβίκου εἰς τὸν θρόνον.

Οἱ σημερινοὶ πολιτικοὶ τῆς Ἑλλάδος βλέπουσι πέραν τῆς πατρικῆς των ὁροφῆς; Ἐχουσι τὸ βλέμμα τοῦ ὑπερτέρου ἀνθρώπου, τὸ περιλαμβάνον καὶ τὸ σύνολον καὶ τὰς λεπτομερείας; Βλέπουσι τὸ μέλλον ἐν τῷ παρόντι, καὶ τὸ παρὸν ἐν τῷ μέλλοντι; Δὲν μεριμνῶσιν ἴσως συχνότερον περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ὑπουργικοῦ των χαρτοφυλακίου ἢ τοῦ τῆς πατρίδος των; Δίαν δυσεπίλυτα προβλήματα. Ἐν μόνον δύναμαι νὰ βεβαιώσω ἀναμαρτήτως, ὅτι ὁ Ἕλλην, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς, μένει πάντοτε Ἕλλην.

Κατηγόρησαν τοὺς Ἕλληνας ὅτι συμπαθοῦσι πλέον τοῦ δέοντος ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες θ' ἀγαπῶσι πάντοτε θερμῶς τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐχθρῶν των· ἅς συμμαχήσωσιν οἱ Ῥῶσσοι μετὰ τῶν ἐχθρῶν των, καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ λειποτακτήσωσιν εἰς τὸ ἐχθρὸν τῶν τυράννων των στρατόπεδον. Κατὰ τὸ 1841 οἱ Ῥῶσσοι ἔδραμον εἰς τὴν παρὰ τοῦ Ἰβραήμ Πασσᾶ ἀπειλουμένην Κωνσταντινούπολιν· οἱ Ἕλληνες ἐπελάβοντο τῆς περιστάσεως νὰ ἐγερθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν των, καθὼς ἠγέρθησαν καὶ βραδύτερον κατὰ τὸ 1854, ὅτε ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπειλουμένη παρὰ τῶν Ῥώσσων εἶχεν ὑπερασπιστὰς τοὺς Ἀγγλογάλλους.

Νεὸς τις Ἕλλην, ἀνατραφεὶς ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἀγαπῶν αὐτὴν ὡς δευτέραν του πατρίδα, διεφώνει μετὰ τινος Γάλλου διπλωματικοῦ πράκτορος, περὶ τοπικοῦ ζητήματος, ἡ δὲ συζήτησις βαθμηδὸν ἐτραχύνθη· « Πῶς, κύριε, ἀνέκραζεν ὁ Γάλλος, πῶς, σεῖς λαλεῖτε τοιουτοτρόπως, σεῖς, ὅστις ἀνετράφητε εἰς τὴν Γαλίαν; καὶ... — Πῶς, κύριε, ἀπήντησεν ὁ Ἕλλην, εἰς Γάλλος ἀπορεῖ ὅτι ἀγαπῶ πρὸ παντὸς τὸν τόπον μου; »

Τὸ διακαέστερον τῆς αὐτονομίας αἶσθημα συμβιβάζεται πρὸς συμπαθείας μᾶλλον ἢ ἥττον ζωηράς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ξένου ἔθνους. Οἱ μὲν ἀναμιμνήσκονται τῶν πρὸς τὸν λόρδον Σέϋμουρ, πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας εἰς Πετρούπολιν, λόγων τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ πολέμου· « Δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ῥωσσίαν νὰ γείνη ἡ Ἑλλάς ἰσχυρὸν ἔθνος. » Οὐδὲν λέγουσι, λογικώτερον· τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον ἰσχυρὸν εἶνε σιδηροῦς μοχλὸς ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν πυλῶν τῆς Ῥωσσίας· ἡ παρέκτασις τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων, ἂν ὄχι μέχρι τοῦ Εὐξείνου, τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐκ τῶν παραλίων ἐκείνων ναυτολογίαν, τὴν στερεῖ ναυτικοῦ, τὴν κατακλείει ἐντὸς τῆς Μαύρης θαλάσσης πολὺ κάλλιον τῆς παρισυνῆς συνθήκης! Ἡ Ῥωσσία ἤλπιζε νὰ εὕρῃ τοὺς Ἕλληνας πρόθυμα ὄργανα τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ σχεδίων της· ἀπελπισθεῖσα ὁμῶς νὰ ἐκρωσσίσῃ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον τῆς Ἀνατολῆς, ζητεῖ νὰ τὸ πνίξῃ τώρα διὰ τοῦ σλαβικοῦ στοιχείου· λέγει πρὸς τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Σέρβους, τοὺς Μαυροβουνίους, τοὺς Βασνίους καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀρμενίους καὶ Δάκας, πρὸς ὅλους τέλος ὅσοι κατὰ τὸ 1821 (1) ἐθεώρουν ἑαυτοὺς μέλη τῆς μεγάλης οἰκογε-

(1) Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἐστερήθη πολιτικὴν ἐνότητα· ἂν εἶχε τὸ ἰσχυροποιὸν αὐτὸ στοιχεῖον ἤθελε ἀντιταγῇ εἰς τὴν Μακεδονικὴν δεσποτείαν, καὶ ἤθελεν ἴσως ἀποθῇ ἢ εὐτυχῆς τῆς Ῥώμης ἐφάμιλλος. Μεγάλοι νόες, μεταξὺ τῶν ὁποίων μνημονεύονται ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἰσοκράτης, ἀναλογισάμενοι τὴν σημασίαν καὶ τὰς συνεπείας τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἐνότητος, τὴν συνεβούλευσαν εἰς τοὺς συμπατριώτας των· ὁ δὲ μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις ἐθεώρει ἑαυτὸν Ἕλληνα, καὶ ἦτον ἀληθῶς Ἕλλην, ὥς ὅλοι οἱ Μακεδόνες, ἐζήτησε καὶ νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ· ὀλίγου δεῖν δ' ἐπετύγχανε.

Ἡ Βυζαντικὴ αὐτοκρατορία ἐπραγματοποίησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται συνεχωνεύθησαν πλέον εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὄνομα ὑπὲρ οἱ Ἕλληνες διετήρησαν μέχρι τοῦ 1821· τότε δὲ πρῶτον ἀνέλαβον τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν κλήσιν· Ἕλληνες. Οὕτως, ὄνομα, ἐξάλειψις δημοτικῶν ἀντιζηλιῶν, ἰσότης ἀστυκῆς καταστάσεως, κοινὴ θρησκεία, κοινὰ ἥθη καὶ ἔθιμα,

νείας, ἐφ' ἧς ἐπέκειτο καθῆκον ἡ ἐκδίκησις τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου τῶν Παλαιολόγων· « Εἰσθε ἰδικοί μου! » Ἡ ἑλληνική γλῶσσα, αἱ ἑλληνικαὶ παραδόσεις, μέχρι καὶ τῶν κατοίκων ὅσοι εἶχον ἑλληνικὸν οἰκογενειακὸν ὄνομα, κατεδιώχθησαν συστηματικῶς. Διὰ τοῦτο δὲ σήμερον οἱ Βούλγαροι, οἱ Δάκες, οἱ Σέρβοι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Μαυροβούνιοι, οἱ Βόσνιοι, ἀντιποιοῦνται ἰδίας ἐθνικότητος. Δυνατὸν ὅμως, λέγουσιν ἐκεῖνοι, ἡ ῥωσικὴ πολιτικὴ, ἐμποδίζουσα τὴν ἰδρυσιν χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Ἀνατολῇ, νὰ παρεσκεύασε τὰ στοιχεῖα χριστιανικῆς ὁμοσπονδίας ἐπίσης ἰσχυρᾶς ὡς ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ὃ ἐφιάλτης αὐτὸς τῆς Δύσεως, μ' ὃ τι καὶ ἂν λέγωσι τινὲς πολιτικοί της. Ἄλλοι δὲ καταμέμφονται τῆς Ἀγγλίας τὸν πολιτικὸν καὶ ἐμπορικὸν της ἐγωϊσμόν. Ἡ Ἀγγλία ἐπιθυμεῖ νὰ ἐνώσῃ κατ' αὐτοὺς τὴν Ἀνατολὴν μὲ τὰς ἐσχατιὰς τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ ὡς λέγει τὸ δημῶδες ἑλληνικὸν ᾄσμα (1).

..... Τὸ γένος τῶν Γραικῶν εἶναι καθὼς τῶν Γάλλων·
Ποῦ θέλει αὐτοὺς σ' ὑποταγῇ, λάθος ἔχει μέγαλον.

πάντ' ἀναφέρονται εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἥτις συχνότατα, ἀλλ' ἀδίκως διασύρεται. Ἡ Ὄθωμανικὴ δεσποτεία ἐπῆλθε κατόπιν νὰ συσφίγῃ ἐτι μᾶλλον τὴν πολιτικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐνότητα· ἰδοὺ ὁ ὁρισμὸς τοῦ Ἑλλήνος κατὰ τὸ σύνταγμα τῆς πρώτης ἐν Τροιζῆνι ἐθνικῆς συνελεύσεως 1821, ἄρθρον 6': Ἑλληνες εἶνε α' Ὅσοι αὐτόχθονες τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας πιστεύουσιν εἰς Χριστόν. β' Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ὑπὸ τὸν Ὄθωμανικὸν ζυγὸν πιστεύοντας εἰς Χριστὸν ἦλθαν καὶ θὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν διὰ νὰ συναγωνισθῶσι καὶ νὰ κατοικήσωσιν εἰς αὐτήν. γ' Ὅσοι εἰς ξένας ἐπικρατείας εἶνε γεννημένοι ἀπὸ πατέρα Ἑλληνα. δ' Ὅσοι αὐτόχθονες καὶ μὴ, καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι, πολιτογραφηθέντες εἰς ξένας ἐπικρατείας πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος, ἔλθωσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν καὶ ὀρκισθῶσι τὸν ἑλλ. ὄρκον. ε' Ὅσοι ξένοι ἔλθωσι καὶ πολιτογραφηθῶσιν. Ἄρθρ. 9' Ὅσοι ξένοι ἔλθωσι νὰ κατοικήσωσιν, ἢ νὰ παροικήσωσιν εἰς τὴν ἑλλ. ἐπικράτειαν, εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν ἑλληνικῶν νόμων.

(1) Δημοτικὰ ᾄσματα, συλλεχθέντα ὑπὸ τοῦ κυρίου Ζαμπελλίου· Κέρκυρα, 1852.

Ἄλλοι τέλος κατηγοροῦσι τῆς Γαλλίας ὅτι θέλει νὰ προσηλυτίσῃ εἰς τὸν καθολικισμόν ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑποσκάπτῃ τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν, ἥτις μετὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἀπετέλεσεν ἓνα τῶν στύλων ἐλληνικῆς ἐθνικότητος, ἣν τέσσαρες αἰῶνες δουλείας δὲν κατώρθωσαν ν' ἀφανίσωσιν.

Ἐν συνόλῳ, τί ἀποδεικνύουσιν αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀληθεῖς αὐταὶ κατηγορίαι; Ὅτι ὁ Ἕλλην δὲν εἶνε Ῥώσσοις, οὔτε Ἀγγλος ἢ Γάλλος, ἀλλὰ μόνον Ἕλλην. « Πιστεύεται ἐν Ἀγγλίᾳ, λέγει ἄγγλος περιηγητὴς, ὅτι ἡ ῥωσσικὴ ἐπιρροὴ δεσπόζει ἐν Ἀθήναις· ἡμεῖς ἀσθενῇ μόνον ἵχνη τῆς ἐπιρροῆς ταύτης εἶδομεν· ἀπεναντίας δὲ παρατηροῦμεν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν δείγματα συμπαθείας πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁμοιότητος πρὸς τὸ γαλλικὸν ἔθνος (Personal recollections, three months in Greece, by William Smith O'Brien). » Ἄλλ' ἡ συμπάθεια πρὸς τὸ μέγα αὐτὸ ἔθνος δὲν εἶνε κοινὴ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, πρὸ πάντων παρὰ τοῖς δυναστευομένοις λαοῖς; Οἱ αὐστηρότεροι ἐπὶ πατριωτισμοῦ ἀκριβολόγοι δὲν δύνανται νὰ ὀνομάσωσιν ἔγκλημα τὴν συμπάθειαν αὐτὴν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ προτεστάνται μέμφονται τοὺς Ἕλληνας ὅτι ταυτίζουσι τὴν θρησκείαν μετὰ τῆς ἐθνικότητος. Ἀμερικανός τις, ὅστις, κατὰ τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ του λεγόμενα (1), περιηγεῖτο ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1854 ὡς προτεστάντης ἱεραπόστολος πιθανῶς, ὁ κύριος Baird, λέγει· « Δὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη ὀξύδερκεια ἵν' ἀνακαλύψῃ τις ὅτι ἐν τῶν μεγάλων ἐμποδίων εἰς ἐπιτυχίαν τῶν εἰς Ἑλλάδα πεμπομένων ἱεραποστόλων εἶνε ἡ πολιτικὴ τοῦ λαοῦ φιλοδοξία. Ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ τόπου των μέριμνα περισπᾷ τὸ πνεῦμα καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἀνεπτυγμένων κλάσεων ἀπὸ πάσης θρησκευτικῆς σκέψεως. »

(1) *Modern Greece*, New-York, 1857.

« Τὸ ν' ἀσπασθῶσι χριστιανικόν τι δόγμα μᾶλλον φωτισμένον, σημαίνει δι' αὐτοὺς ὅχι μόνον ν' ἀπαρνηθῶσι τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ νὰ διασπάσωσι τὴν ἄλυσιν ἣτις συνδέει τὰ διεσπαρμένα μέλη τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐχομεν καιρὸν, λέγουσι, νὰ ἐξετάσωμεν τί ἀληθές ἢ ψευδές πιστεύομεν, ὅταν ἔλθῃ ἡ πλήρωσις τοῦ χρόνου. Θεωροῦσιν ἐπομένως πάντα διαταράκτην τῆς θρησκευτικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς των ἐνότητος ὡς συνωμότην κατὰ τοῦ μεγάλου μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος. » Ὁ κύριος Baird ἐπιθυμεῖ νὰ ᾔσαν προτεστάνται οἱ Ἕλληνες, διότι « ὁ ἑλληνικὸς λαὸς φαίνεται προωρισμένος ν' ἀσκήσῃ μεγάλην ἐπιρροὴν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου » (σελ. 313).

Τὸ ἑλληνικὸν σύνταγμα κηρύσσει ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν ὡς σύμβολον ἐθνισμοῦ· οὐδὲν ὅμως παρέχει αὐτῇ προνόμιον. Πᾶν θρήσκευμα ἀντιπροσωπεύετ' ἐλευθέρως· ὁ μιναρὲς ἐγείρεται πλησίον τοῦ ναοῦ· ὁ ὀρθόδοξος, ὁ καθολικὸς, ὁ προτεστάντης, ὁ ἐβραῖος καὶ ὁ τοῦρκος ἐνταφιάζονται πλησίον ἀλλήλων, καὶ ἐσχάτως πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας παρηκολούθουν τὴν κηδεῖαν τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου τῆς νήσου ταύτης· ὁ δὲ Ἕλλην σχισματικὸς, ὅστις ἀπήγγειλε τὸν ἐπιτάφιον τοῦ τεθνεῶτος, ἐπέρανεν αὐτὸν ὡς ἐξῆς : « Καὶ σεῖς ἱερεῖς τοῦ καθολικοῦ δόγματος, ὅταν ἀναγγεῖλητε εἰς Ῥώμην τὸν θάνατον τοῦ ἐναρέτου αὐτοῦ ἀνδρός, γνωστοποιήσατε ἐπίσης πόσον σεβόμεθα τὴν ἀρετὴν, οἰονδήπατε καὶ ἂν φέρῃ ἔνδυμα. »

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα ἐπικρατεῖ τοῦ θρησκευτικοῦ, διατηρεῖ καὶ θὰ διατηρήσῃ αὐτὸ ἀλύμαντον. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐκηρύχθη αὐτοκέφαλος παρὰ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ ἐν Ἑλλάδι ῥώσσοις πρεσβευτὴς ἔλεγέ ποτε : « Ἡ Ῥωσσία δὲν ἔχει ἀνάγκην μερίδος ἐν Ἑλλάδι... Ὅταν θελήσῃ ν' ἀναστατώσῃ τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον, ἀρκεῖ ν' ἀποβιβάσῃ ὀκτακοσίους ναύτας κάμναντας δεξιόθεν τὸν σταυρόν των. » Μετά τινας ἡμέρας ὁ Μιαούλης ἐκανονοβόλει τὴν ῥωσσικὴν σημαίαν, καὶ προὔτίμα νὰ πυρπολήσῃ τὴν μίαν φρεγάταν ἣν εἶχεν ἡ Ἑλλάς, ἣ νὰ ἴδῃ αὐτὴν ἀλισκομένην ὑπὸ τῶν Ῥώσσων.

Ε΄.

Ο ΛΗΣΤΗΣ.

Ἡ Ἑλλάς εἶνε ἐκ τῶν σπανίων τόπων, ἐν οἷς ὁ τῶν παραδόσεων ληστὴς ζῇ εἰσέτι. Οὐδεμίαν δὲ σχέσιν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ληστῶν αὐτῶν καὶ τῶν κυρίως κακούργων, οὓς ἀποτελοῦσιν ἄθλια τινὰ ἐκπεπτωκότα ἢ διεφθαρμένα ὄντα. Ὁ ληστὴς εἶνε γέννημα νομαδῶς φυλῆς, γνωστῆς ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὸνομα Βλάχοι. Παραθέτω δ' ἐνταῦθα πληροφορίας τινὰς περὶ τῆς φυλῆς ταύτης, ἃς ἀποσπῶ ἐξ ἐμπιστευτικοῦ ἐγγράφου ἐνὸς τῶν νομιμονεστέρων Ἑλλήνων νομαρχῶν. Οἱ Βλάχοι ὑποδιαιροῦνται εἰς δύο διακεκριμένας φυλάς, τοὺς Σαρακατζανοὺς, καὶ τοὺς Ἀλβανοβλάχους, ὧν εἰσὶν ὅλως ἀντίθετα τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ αἱ παραδόσεις.

Οἱ Σαρακατζανοὶ φαίνονται ἔχοντες ὠρισμένην τινὰ καταγωγὴν. Πολλοὶ αὐτῶν, καίτοι νομάδες, γνωρίζουσι τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των, καὶ ἔχουσι πολλάκις τόπον διαμονῆς ἢ ἐν Ἑλλάδι, εἴτ' ἐν Τουρκίᾳ. Οἱ Ἀλβανοβλάχοι ἀπ' ἐναντίας γεννῶνται εἰς τὸ ὑπαιθρον, εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα σταθμὸν τοῦ πλάνητος βίου των, καὶ οὐδεμίαν ἔχουσι περὶ τῆς καταγωγῆς των παράδοσιν. Οἱ Σαρακατζανοὶ λαλοῦσι τὴν νέαν ἑλληνικὴν,

δὲν εἶνε ἀκοινώνητοι, καὶ αἱ σκηναὶ τῶν εἶνε καθαραὶ καὶ ἀρκούντως περιποιημέναι. Ἔρχονται δὲ καὶ εἰς ἐπιγαμίαν μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ τόπου. Οἱ Ἀλβανοβλάχοι ὅμως ἔχουσιν ἰδίαν διάλεκτον, ἧς πολλαὶ λέξεις φαίνονται λατινικῆς ἢ ἰταλικῆς καταγωγῆς· ἔχουσιν ἄγρια ἥθη, εἶνε ἀποτροπαίως ῥυπαροὶ καὶ τρέφουσι τὴν βαθυτέραν περιφρόνησιν πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ τόπου, οὓς καλοῦσι Γραικοὺς (1). Ζῶσι μακρὰν τῆς κοινωνίας καὶ θεωροῦσιν αἰμομιξίαν τὴν μεθ' Ἑλλήνων νύμφευσιν τῶν γυναικῶν των. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ διδόμενα νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι κατ' ἐπιφάνειαν μόνον εἶνε χριστιανοὶ, κατὰ βάθος δ' εἰδωλολάτραι.

Οἱ Ἀλβανοβλάχοι καὶ οἱ Σαρακατζανοὶ εἶνε τίμιαι εἰς τὰς μεταξύ των συναλλαγὰς καὶ βοηθοῦνται ἀμοιβαίως· πρὸς τοὺς ἄλλους εἶνε ὑποκριταί, δύσπιστοι, δόλιοι, ἄστατοι καὶ ἀπατεῶνες. Οἱ ἄνδρες ἀμφοτέρων τῶν φυλῶν εἶνε λιτοὶ, ῥωμαλέοι, εὐκίνητοι καὶ καρτετικοί. Ἀγαπῶσιν ὑπερμέτρως τὸν πολεμικὸν βίον, δὲν δύνανται ὅμως νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Οἱ Σαρακατζανοὶ εἶνε φύσει ὀκνηροὶ καὶ περιορίζονται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Οἱ Ἀλβανοβλάχοι ὅμως εἶνε βιομηχανικώτεροι. Γίνονται ἡμιονηλάται, ἄλωνισταὶ (μεταχειριζόμενοι εἰς τοῦτο τὰ ἄλογά των), αἱ δὲ γυναῖκες των ὑφαίνουσι σκεπάσματα ἢ ἀντικείμενα ἱματισμοῦ. Ἀμφότεροι δὲ, Σαρακατζανοὶ καὶ Ἀλβανοβλάχοι, ἀποστρέφονται μεγάλως τὸν γεωργικὸν βίον. Ἐκ τῶν δύο λοιπὸν τούτων φυλῶν στρατολογοῦνται καὶ ὑποστηρίζονται οἱ λησταί. Πολλάκις ἐγένετο λόγος νὰ διωχθῶσι τοῦ βασιλείου οἱ κτηνοτρόφοι οὗτοι,

(1) Προφέρεται ἸΓραίγο. Εἶν' ἄρα γε τὸ Γραικύλος τῶν Ῥωμαίων; ἡ ὑπόθεσις αὕτη στηρίζει τὴν δόξαν τῶν φρονούντων, ὅτι οἱ Βλάχοι εἶνε ἀπόγονοι τῶν ἐπὶ τοῦ Πίνδου καταλειφθεισῶν Ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν.

ἀλλὰ πολιτικοὶ λόγοι καὶ οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι ἀνέβαλον τὸ δραστήριον αὐτὸ μέτρον. Ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐπιτηρηθῇ ὁ πλάνης οὗτος λαὸς, πρὸ πάντων ἐπὶ τοῖς σημερινοῖς ὁρίοις τῆς Ἑλλάδος. Σύρατε ἐν μέσῳ τοῦ ἐν Παρισίοις Πεδίῳ τοῦ Ἄρεος (Champ de Mars) γραμμὴν, καὶ παρατεínaτε αὐτὴν μέχρι 30 ἢ 40 χιλιομέτρων· φαντασθῆτε δὲ ἐπ' αὐτῆς ἀραιῶς διασπαρμένους στρατιώτας τινὰς ἢ μικρὰ χωρία... Τοιαῦτα εἶνε τὰ ὅρια, ἐν οἷς διέγραψε τὴν Ἑλλάδα τὸ ἐν Λονδίῳ συνέδριον. Ἐννοεῖτε ἤδη, πόσον εὐκόλον εἶνε εἰς τοὺς κακούργους νὰ διαφύγῃσι τῶν καταδιώξεων, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ληστεία δύναται ἀποινὴ νὰ περιφρονῇ πᾶν μέσον περιστολῆς τῆς. Μάτην πίπτουσιν ἱκανοὶ λησταὶ ὑπὸ τὰς σφαῖρας τῶν στρατιωτῶν ἢ τὴν μάχαιραν τῆς λαιμοτόμου· ἀνωφελεῖς θὰ ᾔνε οἰαίδήποτε πρὸς ἐξόντωσιν τῆς ληστείας προσπάθειαι, ἂν δὲν τεθῇ εἰς ἐνέργειαν ἐν καὶ μόνον μέσον... ἂν δὲν δοθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅρια φυσικὰ, ἅτινα νὰ δύναται νὰ προφυλάξῃ (1).

(1) « Τί καταμέμφονται τῷ ὄντι τῆς Ἑλλάδος; τοὺς ληστὰς τῆς. Ἀλλ' οἱ λησταὶ ἐν Ἑλλάδι ἔρχονται ἀπὸ τοῦ βορρᾶ, δηλ. ἀπὸ τῆς Τουρκίας· ἡ Τουρκία δὲ μαστίζει τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπὸ τῶν ληστῶν. Δὲν ὑπάρχουσι πλέον λησταὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, διότι ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἔχουσι φυσικὰ ὅρια καὶ δύνανται νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτὰς, ἐν ᾧ ἡ βόρειος Ἑλλὰς δὲν ἔχει τοιαῦτα. Τίς δὲ τὴν ἐστέρησεν αὐτῶν; Ἡ Εὐρώπη, καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλία, βία τῶν εὐγενῶν ἐνστάσεων τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου, σήμερον βασιλέως τῶν Βέλγων· ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος ἀπεποιήθη τὸ ἑλληνικὸν στέμμα, διότι τῷ ἐδίδοτο τόπος στεραούμενος φυσικῶν ὁρίων, καὶ διότι ἴσως προέβλεπεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠθελε σπανίως εὐνοεῖσθαι παρὰ τῆς Ἀγγλίας. Περιηγητὴς τις μ' ἔγραφεν ἐσχάτως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι δὲν εἶχε δυναθῇ νὰ μεταβῇ χάριν περιπάτου εἰς τὸ τέσσαρας λεύγας ἀπέχον τῆς Κωνσταντινουπόλεως δάσος τοῦ Βελιγραδίου, διότι τὸ δάσος αὐτὸ δὲν ἦτο ἀσφαλές. Εἶνε τὸ αὐτὸ ὡς ἂν οἱ Παρισιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπάγωσιν εἰς Meudon ἢ οἱ κάτοικοι τοῦ Λονδίνου εἰς Richmond. Τίς λαλεῖ ὅμως περὶ τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ τῆς Σμύρνης; ὁ συρμός τῆς στιγμῆς αὐτῆς εἶνε νὰ γίνεταί λόγος περὶ τῶν ληστῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἄς ἀναμείνωμεν νὰ παρέλθῃ ὁ συρμός. »

(Σαιμμάρκος Γираρδίνος ἐν τῇ Ἑφημερίδι τῶν Συζητήσεων τῆς 3 Δεκ. 1856.)

Τὰ ἔθιμα τῶν ληστῶν αὐτῶν εἶνε περιεργότατα· σέβονται τὰς γυναῖκας οὐχὶ ἐξ ἱπποτισμοῦ ἢ ἀδιαφορίας, ἀλλ' ἐκ φόβου μὴ φονευθῶσιν, διότι κατὰ τινὰ σωτήριοι δεισιδαιμονίαν πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἐγγίζων γυναῖκα ἐλκύει τὰς σφαίρας τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ λησταὶ οὐδέποτε παραβαίνουσι τὸν λόγον τῶν, πράττουσι δὲ καὶ τοῦτο ἐξ ὀρθοῦ ὑπολογισμοῦ, μὴ ἐπιθυμοῦντες ν' ἀπολέσωσι τὴν ἀναγκαίαν πρὸς ἐπίτευξιν τῶν λύτρων τῶν πίστιν. Καὶ αὐτὸς ὁ θηριωδέστερος ληστὴς διαθέτει πάντοτε μέρος τῆς λείας τοῦ ὑπὲρ τῆς δεῖνος ἢ δεῖνος ἐκκλησίας, καὶ ἡ Παναγία λαμβάνει οὕτω πάντοτε τὸ μέρος τῆς. Ὁ ληστὴς νυμφεύεται, φροντίζει ὅμως ν' ἀπαγάγῃ τὴν μέλλουσαν γυναῖκα του. Ὁ ἔρως τῆς γυναικὸς τοῦ ληστοῦ ὁμοιάζει μὲ τὸν ἔρωτα τοῦ κυνὸς πρὸς τὸν αὐθέντην του. Πολλάκις τὸν παρακολουθεῖ αὕτη ὑπὸ ἀνδρικήν ἐνδυμασίαν εἰς τὰς νυκτερινὰς του ἐκδρομὰς, καὶ μάχεται παρ' αὐτῷ μ' ὅσην καὶ ἐκεῖνος γενναιότητα. Αἱ γυναῖκες αὗται, ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς τοῦ φύλου, ὁμοιάζουν καθ' ὅλα πρὸς τοὺς ῥωμαλεωτέρους ἄνδρας. Ὁ ληστὴς ἀντέχει εἰς τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸν κάματον, μετ' ἀπαραμίλλου ὑπομονῆς καὶ στωϊκισμοῦ· καταπαύει τὴν δίψαν τοῦ μασσῶν μόλυδον, καὶ ἀπατᾷ τὴν πείνάν του τρώγων μικρόν τι τέμαχος προβαίου λίπους, ὅπερ φέρει πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ ἵνα καθαρίσῃ τὰ ὅπλα του. Κοιμᾶται εἰς τὸ ὑπαιθρον, τὸν ἕνα μόνον κλείων ὀφθαλμὸν, καὶ ἡ ταχύτης τοῦ δρόμου του εἶνε ἀπίστευτος. Ἡ ἐξ αἰγείων τριχῶν κάππα του εἶνε ἀδιαπέραστος εἰς τὴν βροχήν, μανδύας δυνάμενος νὰ συναγωνισθῇ πρὸς τὰ καλλίτερα ἐκ κόμπος ἢ γούττα-πέρκας προϊόντα τῆς rue Vivienne. Ἄν δὲν εὖρη ἄσυλον εἰς κἀνὲν σπηλαιον κατὰ τῆς καταιγίδος, κατασκευάζει κλίνην ἐκ κλάδων, σκεπάζεται ὑπὸ τὴν κάππαν του, καὶ τὸ ὕδωρ παραρρέει ἐπ' αὐτῆς ὥς ἐπὶ

τοῦ καλλιτέρου κηρωτοῦ. Ὁ ληστής βολιδοσκοπεῖ θαυμασίως τὴν γῆν καὶ ὁσφραίνεται, οὕτως εἰπεῖν, μακρόθεν τὰς διαυγεῖς καὶ δροσερὰς πηγὰς· ἅμα εὐρὼν τὸ ὕδωρ, συλλέγει ἄγρια χόρτα, πικραλίδας καλούμενα, ἅτινα καὶ οἱ ὀψοφάγοι αὐτοὶ τῶν πῶλεων νοστιμεύονται· ἀλλὰ τὰ χόρτα ταῦτα δὲν τρώγονται ὡμά· κύστις προβάτου χρησιμεύει ὡς χύτρα· ὁ δὲ ληστής πυρακτοῖ λίθους εἰς τὴν πυρὰν καὶ τοὺς ρίπτει εἰς τὸ ὕδωρ μέχρις νὰ βράσῃ, ἢ τοὺς μεταχειρίζεται ὡς ἀνημμένον πύραυνον. Ἄν πρόκειται νὰ παρατρέψῃ τοὺς χωροφύλακας καὶ νὰ ἐξαλείψῃ τὰ ἵχνη τῆς σκηνώσεώς του, καταφεύγει εἰς ποιμένα τινα καὶ τὰς αἰγὰς του, ὅστις ἐντὸς ὀλίγων ὥρων τάκτοποιεῖ τὰ πάντα. Ἄν εὑρεθῇ μεταξὺ χωροφυλάκων ἀφ' ἐνὸς καὶ βαράθρου ἀφ' ἐτέρου, οὐδὲν ἀπλούστερον τοῦ νὰ θέσῃ τὸ βάραθρον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνων. Κόπτει ἐν μέγα δένδρον, ὅπερ θὰ εὑρεθῇ βεβαίως εἰς τὸ ἄκρον τῆς χαράδρας· ἡ πρόνοια τὸ τοποθετεῖ ἐκεῖ χάριν τοῦ ληστοῦ· τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἀντίπτωτον, καὶ ἅμα αὐτὸς καὶ εἰς τῶν ἐταίρων του εὑρεθῶσιν εἰς τὸ βάθος τοῦ κρημνοῦ, κρατοῦσιν οἱ δύο τὴν κάππαν των ἀνοικτὴν ὅσον ὑψηλότερον δύνανται, οἱ δὲ ἄνω τοῦ βαράθρου παραμεινάντες σύντροφοι πηδῶσι τότε ἐπὶ τῆς αὐτοσχεδίου ἐκείνης στρωμνῆς.

Ὁ ἀρχιληστής ἔχει πάντα σχεδὸν τὰ πλεονεκτήματα ἀρχιστρατήγου· οὐδεὶς δύναται κάλλιον αὐτοῦ νὰ ὑπολογίσῃ τὰς ἀποστάσεις, νὰ συνδυάσῃ τὰ διάφορα τῆς ἐκστρατείας του κινήματα, νὰ θέτῃ προσκόπους, νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς κατασκόπους, νὰ παρασκευάζῃ τὴν ἀποχώρησιν, καὶ νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας τὰς περὶ λύτρων διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις.

Ὁ ληστής ἀγαπᾷ τὴν δόξαν· ὁ διάσημος ἥρως τῆς πειραϊκῆς ὁδοῦ Δαβέλλης περὶ ἐνὸς μόνου ἡμερίμου· «Κανεὶς ποιητῆς

δὲν μ' ἐτραγούδησεν ἀκόμῃ! » ἔλεγε μετὰ πικρίας, καὶ νομίζων ὅτι δὲν εἶχεν ἔτι ἀξιωθῆ αὐτῆς τῆς τιμῆς, ἐρρίπτετο παρά-τολμος εἰς κινδυνώδεις ἐπιχειρήσεις.

Ὁ ληστής περιφρονεῖ τὸν θάνατον· οὐδέποτε παραδίδεται, ἀλλ' ἀποθνήσκει ὡς ἥρως. Ἄν συλληφθῇ καὶ σταλῇ εἰς τὴν λαιμοτόμον, δὲν τὴν ἀναβαίνει ὡς δολοφόνος, ἀλλ' ὡς μάρτυς. Μὲ ὑψωμένην κεφαλὴν, μὲ ζωηρὸν καὶ ἀλαζὸν τὸ βλέμμα, ψάλλει μ' ἀτρόμητον φωνὴν πολεμικὸν τι ᾄσμα, καὶ πολλάκις πρὶν ἢ ἀποθάνῃ παλαίει ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ δημίου. Ἐν Ἑλλάδι ὁ δῆμιος δὲν εἶνε, ὡς ἀλλαχοῦ, τίμιός τις πολίτης, ἀλλὰ δολοφόνος τις πάντοτε (οὐδέποτε ληστής), ὅστις ἀνταλλάσσει τὴν ζωὴν του πρὸς τοῦ δημίου τὸ ἐπάγγελμα καὶ κινδυνεύει νὰ καταστῇ σκοπὸς τοῦ πυροβόλου παντὸς ἡσύχου πολίτου, καθότι ὁ λαὸς νομίζει ὅτι πράττει ἔργον εὐσεβὲς ξεπαστρεύων τὸν δῆμιον.

Σ'.

Ο ΚΛΕΦΤΗΣ.

Οὗτος δὲν πρέπει νὰ συγχισθῇ μετὰ τοῦ ληστοῦ. Τοὺς κλέφτας καὶ τοὺς ἄρματωλοὺς ἐγέννα ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ φιλοδοξία, τὸ παράδειγμα τῶν προγόνων, αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις, ἡ ἐκδίκησις τέλος τῶν ὠμοτήτων τῆς τουρκικῆς δεσποτείας. Τὰ ἐλατήρια ταῦτα, τὰ ἡνωμένα ταῦτα αἰσθήματα ὥθουν τοὺς Κολοκοτρώνας, τοὺς Βοτζάρεις, τοὺς Τσαβέλλας καὶ τόσους ἄλλους ἥρωας, ὧν τὰ ὀνόματα διετήρησαν ἡμῖν τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα καὶ ν' ἀποτελέσωσι διαρκὴ ἔνοπλα στίφη.

Ἄν ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος συντελέσθῃ παρ' ὅλων ἀδιακρίτως τῶν τέκνων της, εἰς τοὺς ἄρματωλοὺς καὶ τοὺς

κλέφτας ὅμως μένει ἡ δόξα, ὅτι παρέσχον τὸν πυρῆνα τῆς εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα στρατοπεδευσάσης ἐλευθερωτικῆς στρατιᾶς. Οἱ κυρίως κλέφται ἦσαν οἱ Ἕλληνες τῶν ὀρέων, οἵτινες, χάρις εἰς τὸν τόπον τῆς διαμονῆς των, κατώρθουν νὰ διατηρῶσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των, καὶ μεθ' ὧν ἡνοῦντο ἐκάστοτε οἱ καταδιωκόμενοι τῶν πεδιάδων κάτοικοι. Τὴν ἀτιμωτικὴν τῆς λέξεως κλέφτης σημασίαν ἐξηυγένισαν οὕτω τὰ κατὰ τῶν Τούρκων ἀνδραγαθήματα καὶ κατήντησεν οὕτω νὰ σημαίνωνται δι' αὐτῆς πάντες οἱ κατὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς παλαίοντες. « Ἦτο τιμὴ, νὴ ἦνέ τις κλέφτης, » λέγει ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ κατ' ἐξοχὴν κλέφτης, εἰς τ' Ἀπομνημονεύματά του. « Ἦτον ἡ καλλιτέρα εὐχὴ, ἣν ἠδύνατο νὰ δώσῃ πατὴρ εἰς τὸν υἱόν του. Κλέφτης ἐσήμαινε ἀποστάτης κατὰ τῆς τυραννίας. » Οἱ ἄρματωλοὶ ἦσαν Ἕλληνες τεταγμένοι παρὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς εἰς φυλακὴν τῶν ὁδῶν, περιεῖχον δὲ συνήθως ταῦτά τῶν κλεφτῶν στοιχεῖα καὶ ἐλειποτάκτουν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκείνων, ἅμα δυσηρεστοῦντο κατὰ τῆς ἐξουσίας. Ἐκαστος κλέφτης ἢ ἄρματωλὸς ἐκαλεῖτο παλληκάρι· ὁ ὑπολοχαγὸς πρωτοπαλληκάρο καὶ ἕκαστος λοχαγὸς καπετάνιος. Τὸ σῶμα τῶν ἄρματωλῶν διηρεῖτο εἰς καπετανάτα, ἐκάστου δ' αὐτῶν ἀρχηγὸς ἐξελέγετο ὁ ἐπὶ ἀνδρεία ἢ νοημოსύνῃ διακρινόμενος, καὶ διὰ τοῦτο διάδοχος τοῦ ἀρχηγοῦ μετὰ θάνατον ἐγίνετο οὐχὶ ὁ πρεσβύτερος, ἀλλ' ὁ ἀνδρειότερος τῶν υἱῶν του.

Τὸ ἔνδυμα τῶν ἄρματωλῶν καὶ κλεφτῶν ἀπετέλεσε τὴν ἐθνικὴν τοῦ Ἕλληνος ἐνδυμασίαν· λευκὴ πολύλοξος φουστανέλλα καταβαίνει μέχρι γονάτων, μεταξίνη ἢ μαλλίνη ζώνη σφίγγει τὴν ὀσφύν, φέρμελη κεντητὴ καὶ μὲ εὐρείας χειρίδας ἀναπεπταμένας πλαγίως καλύπτει τοὺς ὤμους· ἐσωκάρδιον μὲ πολλὰς σειρὰς κομβίων συνήθως χαλκίνων προστατεύει ὡς θώραξ τὸ

στῆθος. Αἱ κνήμαι καλύπτονται διὰ μαλλίνων καὶ ἀρχαιοπρεπῶς κεντημένων κνημίδων· οἱ πόδες φέρουσιν εἰδός τι σανδάλων καλουμένων τσαρούχια· μακρὸν ἐρυθρὸν φέσι κομψῶς καμπτόμενον καλύπτει τὴν κεφαλὴν. Προθέσατε εἰς ταῦτα πάντα λειότριχα καὶ λευκὸν μανδύαν νωχελῶς ἐρριμένον ἐπὶ τῶν ὤμων, πυροδόλον ἀνὰ χεῖρας, σπάθην εἰς τὸ πλευρὸν, ζεῦγος πιστολίων καὶ γιαταγάνιον εἰς τὸ σιλάχι, ὑψηλὸν καὶ ἀνάλογον ἀνάστημα, μέλη εὐκαμπτα, μελαψὴν χροιάν, μακρὰν μέλαιναν κόμην, μακρὸν μύστακα, ὀφθαλμοὺς ζωηροὺς καὶ σπινθηροδόλους, φυσιογνωμίαν ὑπερήφανον καὶ τραχεῖαν, καὶ ἔχετε πλήρη τὴν εἰκόνα τοῦ ἄρματωλοῦ καὶ κλέφτου.

Ἐντὸς μικρᾶς κυτίδος φέρει τὸν πρόβειον μυελὸν τὸν ἀντικαθιστῶντα τὸ ἔλαιον εἰς καθαρισμόν τῶν ὅπλων του, καὶ εἰς τὸ πλευρόν του κρέματα μικρὸς χαλκοῦς κύαθος. Ἄν ὁ κλέφτης ἔχη χρήματα, τὰ κρύπτει εἰς ἐπὶ τούτῳ ζώνην, καλουμένην κεμέρι. Κατὰ τὸν βίον τῶν γενηαίων αὐτῶν, ὀλίγα τοῖς ἐχρειάζοντο εἰς τροφήν. Ἄγρυπνοι πάντοτε καὶ καταδιωκόμενοι, οὐδέποτε ἀνῆπτον πῦρ· ὁσάκις δὲ σπανίως τὸ ἔπραττον ἐδείπνουν καῖπως καὶ πολυτελέστερον, δι' εὐφυοῦς ὅμως μέσου κατώρθουν νὰ διασκεδάζωσι τὸν ἀναθρώσκοντα καπνὸν, ὅστις ἠδύνατο νὰ προδώσῃ τὴν κοίτην των, καὶ ἰδοὺ πῶς : Ἐσκαπτον ἀρκετὰ βαθεῖαν τάφρον ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐντὸς αὐτῆς ἐσώρευον ἀνὰ δύο παραλλήλως τοὺς κλάδους εἰς σχῆμα πυραμίδος, ἧς ἢ μὲν κορυφὴ ἐκλείετο ἐρμητικῶς, εἰς δὲ τὰς πλευρὰς ἀφίνοντο μικρὰ ἀνοίγματα· οὕτω δὲ ὁ καπνὸς, μὴ δυνάμενος ν' ἀναβῇ καθέτως, διεχέετο διὰ τῶν παραπλεύρων ὀπῶν τῆς πυραμιδοειδοῦς πυρᾶς καὶ δὲν ἀπετέλει συμπεπυκνωμένον σῶμα. Ἀνάψαντες τὴν πυρὰν, ἔσφαζον πρόβατον καὶ ἔψαινον αὐτὸ ὁλόκληρον διὰ ξυλίνου ὀβελοῦ. Γενναῖος οἶνος ἐσπένδετο ἐπὶ τοῦ

προφιλοῦς αὐτοῦ κλεφτικοῦ ἐδέσματος, οἱ δὲ γέροντες τῆς ομάδος οἰωνοσκόπουν ἐπὶ τῆς ὠμοπλάτης τοῦ θύματος.

Τ' ἄσματα παρηκολούθουν τὸ γεῦμα, καὶ ὁ ταμπουρᾶς, εἶδος μανδολίνου, συνώδευε τὴν φωνὴν τῶν κλεφτῶν ψαλλόντων περιπαθῶς τοὺς ὕμνους τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν ἢ τῶν πατέρων των. « Οἱ ὕμνοι αὐτοὶ, λέγει ὁ Κολοκοτρώνης, ἦσαν ἀληθινὰ στρατιωτικὰ δελτία. » Ποιηταὶ των ἦσαν συνήθως χωρικοὶ ἢ τυφλοὶ ἐπαῖται. Οἱ νέοι οὗτοι ῥαψῶδοι, ὀδηγούμενοι παρὰ παιδίου τινὸς ἢ κυνὸς, διατρέχουσιν ἔτι σήμερον τὴν Ἑλλάδα, ἄδοντες πρὸς τὴν λύραν των, ὡς τὴν καλοῦσιν, ἡρώων ἀνδραγαθήματα.

Ὁ κλέφτης ἀγαπᾷ ἐπίσης τὸν χορόν. Οἱ χορευταὶ ἀποτελοῦσι μακρὰν ἄλυσιν, ἧς ὁ χορηγὸς ἐκτελεῖ διάφορα σχήματα· αὐτὸς εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν χορευτῆς, ὁ δὲ λοιπὸς χορὸς ἀκολουθεῖ μόνον τὰς κινήσεις του καὶ ἐπαναλαμβάνει ἐκ διαλειμμάτων ἐπωδὸν τινὰ ταχύνουσιν τὸ βῆμα, ὅπερ συγκεφαλαιοῦται εἰς γραφικὰ πηδήματα, ἀναμιγνύμενα πολλάκις μὲ σοβαρότερας κινήσεις. Ὁ χορηγὸς σείει χορεύων τὴν κεφαλὴν καὶ κρατεῖ πολλάκις μανδύλιον, σείων αὐτὸ κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν. Ὁ δρόμος, ὁ δίσκος καὶ τὸ πηδήμα ἦσαν ἐπίσης ἐκ τῶν διασκεδάσεων τοῦ κλέφτου, καὶ θαυμασία ἦτο πραγματικῶς ἢ εἰς αὐτὰς δεξιότης του.

Οὐδὲν ζωηρότερον καὶ γραφικώτερον ἢ κλεφτικὸν λημέρι. Ἄς φαντασθῇ τις πεντήκοντα παλληκάρια ἐστρατοπεδευμένα ἐπὶ τῆς ῥάχεως ὄρους ἢ εἰς τὸ βάθος χαράδρας παρὰ τὴν ὄχθην ῥύακος· οἱ μὲν καθαρίζουσι τὰ ὄπλα των, οἱ δὲ κτενίζουσι τὴν μακρὰν των κόμην· ἐδῶ χορεύουσι κύκλῳ οἱ νέοι, παρέχει γέρων τις κλέφτης στρέφει τὸν ὀβελὸν ἐπὶ ἡμισθέστου ἀνθρακιᾶς. Πολλοὶ εἶνε ἐξηπλωμένοι ὑπτιοὶ κατὰ γῆς, καὶ ἄλλοι

καταγίνονται εἰς τὰς προσφιλεῖς τῶν ἀσκήσεις. Πρόσκοποί τινες, διεσπαρμένοι εἰς τὸ βάθος, συμπληροῦσι τὸν πίνακα.

Οἱ ἄρματωτοί, ὡς οἱ κλέφται, ἐσέβοντο τὰ μέγιστα τὰς γυναῖκας. Ὅστις προσέβαλλε γυναῖκα, ἐδιώκετο ἀμέσως τῆς ομάδος· ἡ ποινὴ ὀλιγώτερον βαρέων παραπτώμάτων συνίστατο εἰς ἀποκοπὴν τῆς κόμης ἢ εἰς στέρησιν τῶν ὅπλων. Οἱ κλέφται εὗρισκον προστασίαν καὶ περίθαλψιν εἰς τὰ μοναστήρια. Οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ γεωργοὶ παρεῖχον αὐτοῖς τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια· πολλάκις τοῖς ἐχρησίμευον καὶ ὡς σκοποὶ, καὶ ὡςάκις συνέβαινε συμπλοκὴ μετὰ τῶν Τούρκων, οἱ χωρικοὶ κατέλειπον πολλάκις τὸ ἄροτρον, καὶ ἔτρεχον εἰς βοήθειαν τῶν ὀρεσιβίων ἀδελφῶν τῶν. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, βεβαιοῖ ὁ Κολοκοτρώνης, καθ' ἣν τὸ καθ' ἑνὸς Ἕλληνας ἀδίκημα ἐθεωρεῖτο ἱεροσυλία παρὰ τοῦ κλέφτου· ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος οἱ ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἐφάνησαν ἥττον εὐαίσθητοι, καὶ ἐκακοποίησαν μάλιστα τοὺς δουλικῶς ὑποτασσομένους εἰς τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν συμπατριώτας τῶν. Συνέβη καὶ εἰς τοὺς κλέφτας ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἀντάρτας τῆς Βανδέας (Chouans), οἵτινες μετὰ τὴν ἑνοπλον αὐτῶν κατὰ τῶν τρομοκρατῶν διαμαρτύρησιν κατήντησαν μετὰ ταῦτα ἀληθεῖς ληστρικαὶ τοῦ μεσαιῶνος ὁμάδες, κακοπραγήσαντες καὶ αὐτοὺς τοὺς πολιτικούς τῶν ὁμοδόξους.

Οἱ ἄρματωτοὶ πολλάκις συνεκρούοντο μετὰ τῶν κλεφτῶν· αἱ δὲ μάχαι αὐτῶν ἦσαν ζῶσα εἰκὼν τῶν ὁμηρικῶν συμπλοκῶν. Ἀνήγειρον σωροὺς πετρῶν καὶ χώματος, ὅπισθεν τῶν ὑποίων ἐκρύπτοντο καὶ ἐπυροβόλουν· τὰς ὀχυρώσεις αὐτὰς ἐκάλουν ταμπούρια. Ἐπροκαλοῦντο ἐκατέρωθεν διὰ τῶν ὑβριστικωτέρων ἐκφράσεων, καὶ τοῦ πυροβολικοῦ προηγεῖτο ἢ διὰ λόγων καὶ χειρονομιῶν ἀπειλὴ, ἢ δὲ μάχη ἐπεραιοῦτο διὰ θανατηφόρων μονομαχιῶν. Ὅταν κλέφτης τις ἐπληγόνετο τοσοῦ-

τον βαρέως, ὥστε οἱ ἑταῖροί του δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν παραλάβωσι μεθ' ἑαυτῶν, τὴν ἡσπάζοντο τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν καὶ τοῦ ἔκοπτον τὴν κεφαλὴν, καθότι ἐθεώρουν μεγίστην ὕβριν ν' ἀφήσωσι τοιοῦτο τρόπαιον εἰς τοὺς Τούρκους.

Οὕτω, βία τῆς δουλείας, τῶν καταπιέσεων καὶ κακιώσεων ἃς ὑπέφερον οἱ συμπατριῶταί των, οἱ κλέφται διηλώνον τὸ ἀρχαῖον πολεμικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, καὶ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Κολοκοτρώνης, διεμαρτυρήθησαν πάντοτε κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. « Ἡ ζωὴ αὕτη, προστίθουσιν ὁ γέρων κλέφτης, πλήρης περιπετειῶν καὶ κινδύνων, ὑπῆρξε τὸ σχολεῖον εἰς ὃ ἐγυμνάσθημεν διὰ τὴν μέλλουσαν ἐπανάστασιν. Ὅταν ἦλθεν ἡ στιγμή, ἐγνωρίζομεν ὅλας τὰς ἀτραπούς, ὅλας τὰς πεδινὰς καὶ ὄρεινὰς θέσεις. Ὁ Τούρκος δὲν μᾶς ἐφόβιζε πλέον, καὶ ὑπεμύνομεν ἀδιαφόρως τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸν κάματον καὶ τοὺς φθειρας. »

Ἀφ' ἧς ἐλευθερώθη ἡ Ἑλλάς, ἡ ἀποστολὴ τοῦ κλέφτου, ἥτοι τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀγῶνος ἐπερατώθη · ἡ διαμαρτύρησις κατὰ τῆς δουλείας τῶν ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν διαμεινασῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν περιείχετο ἐν αὐτῇ τῇ συστάσει τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, καὶ ὁ κλέφτης κατεσκήνωσεν ἐν αὐτῷ μέχρις οὗ νέον πολεμιστήριον τὸν καλέσῃ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων ἀδελφῶν του.

Ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ ὁ στρατιώτης τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου καλεῖται ἀγωνιστής · διατηρεῖ, ὡς καὶ ἡ πλειοψηφία τῶν κατοίκων, τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα, καὶ τὸ φέρει ὑπερηφάνως, προτάσσων τὸ στήθος, κλίνων ἀγέρωχος τὴν κεφαλὴν τοῦ δεξιᾶ, καὶ βαδίζων ὡς ἀρχιτυμπανιστῆς ἡγούμενος τάγματος. Ἄν ὁ ἀγωνιστής ἔχῃ ἀνώτερόν τινα βαθμὸν, ἔχει καὶ συνοδίαν συνήθως καλουμένην οὐράν. Συγκροτεῖται δὲ αὕτη ἐξ

ἀρχαίων συστρατιωτῶν του, παλαιῶν φίλων καὶ συγγενῶν. Ἡ οὐρὰ βαδίζει ἀνάμικτος, ἀλλὰ πάντοτε εἰς ἀπόστασιν βημάτων τινῶν ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ, ὅστις βαδίζει συνήθως μεμονωμένος καὶ λαλεῖ οὐχ ἥττον χωρὶς νὰ βλέπῃ τὸν μεθ' οὗ συνδιαλέγεται.

Τὸ κατάλυμα τοῦ ἀγωνιστοῦ ἀναμιμνήσκει τὸ λημέρι· ἡ ὄροφὴ μόνον πλεονάζει. Εἰς τὴν αὐλὴν, παρὰ τὴν βρύσιν, στρέφεται ἐπὶ τὴν πυρὰν τὸ ὀμηρικὸν ἀρνίον· οἱ τὴν οὐρὰν ἀποτελοῦντες, ἐγκεκορδυλημένοι εἰς τὰς μακράς των κάππας, ἐξαπλοῦνται ὅπου δύνανται, εἰς τὴν αὐλὴν, ἐπὶ τὴν κλίμακα, εἰς τὰ δωμάτια· ὁ δὲ ἀρχηγὸς εἶνε πανταχοῦ, λέγων καὶ ἀκούων σὺ παρ' ὅλων (1), γευματίζων παρὰ τὴν κοινὴν τράπεζαν, ἀκούων πάντας καὶ οὐδέποτε δυσαρεστούμενος ν' ἀκούῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τοῦ ἰδίου.

Ἀποκαταστάσης τῆς εἰρήνης, ἀνεδιωργανώθησαν πολλοὶ τῶν ἀγωνιστῶν, τοῖς ἐδόθη βαθμὸς καὶ μικρά τις σύνταξις ὡς μισθός, ἀπετέλεσαν δ' οὕτω τοὺς κληθέντας φαλαγγίτας εὐφημιστικῶς, ἥτοι ἀπομάχους. Οἱ φαλαγγίται δύνανται νὰ διάγωσι τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των πανταχοῦ ὅπου τοῖς ἀρέσκη, ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ ὑπουργοῦ. Οἱ μὲν ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς ἐστίας των, ἄλλοι δὲ κρύπτουσι τὰ σημεῖα τοῦ βαθμοῦ των καὶ γίνονται ἀρτοποιοὶ, κλητῆρες, κτλ. Οἱ πλεῖστοι τρώγουσι τὴν σύνταξίν των ὅσον δύνανται οἰκονομικώτερον, ἀκονίζουσι τὰ ὅπλα των καὶ ὁσφραίνονται μακρόθεν τὸν ἀέρα τῶν δούλων ἐπαρχιῶν.

Ὁ ἀγωνιστὴς, ὅταν φέρει τὰ σημεῖα τοῦ βαθμοῦ του, εἰσχωρεῖ

(1) Ὁ Εὐρωπαϊκὸς συρμὸς εἰσήγαγεν ἀπὸ τινος ἀντὶ τοῦ δευτέρου ἐνικοῦ τὸ δεύτερον πληθυντικὸν πρόσωπον· πολὺ ἔχασεν ἡ γλῶσσα καὶ οὐδὲν ἐκέρδησεν ἢ ἀβρόπρεπεια.

πανταχοῦ· καλεῖται αὐτοδικαίως εἰς τοὺς χοροὺς τῆς αὐλῆς ὅπου πηγαίνει καὶ εὐρίσκεται ἐντελῶς ἐν ἀνέσει, ὡς εἰς τὸ λημέρι του. Τὸ κάτω κάτω, ἔχει καὶ δίκαιον· δὲν κατεσκεύασεν αὐτὸς τὰς ὠραίας ἐκείνας αἰθούσας, ὅπου πηδοῦν ὅλοι αὐτοὶ οἱ φράγκοι ἴσ' ἂν καθοῦροι ἴστον καλὰ θι (1); Μίαν μόνην ἔχει ἀδυναμίαν ὁ ἀγωνιστής. Ἐνθυμεῖται παρὰ πολὺ ὅ,τι ἔκαμε πρὸ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος, καὶ δὲν θέλει νὰ ἴδῃ τί ἔκαμον τὰ ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας γηράσαντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τέκνα του. Δὲν δύναται τις ν' ἄρνηθῃ, ὅτι ὁ ἀγωνιστής ἔχει δικαίας ἀφορμὰς παραπόνων κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἂς μὴ λησμονῇ ἐπίσης ὅτι εἶνε στρατιώτης τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅτι ἡ ἀμοιβή του δὲν εἶνε ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.

Μ. Π. Β.

(1) Ἐκφρασις φαλαγγίτου.